

Kniha druhá

- 357 1. Po těchto slovech jsem se domníval, že jsem s rozpravou hovořím; zatím však podle všeho, jak se podobá, byl to jen úvod. Neboť Glaukón, vynikající vždy a ve všem svou mužnou rázností, ani tehdy se nespokojil Thrasymachovým ústupem, nýbrž řekl: Skrátke, chceš dosáhnouti jen zdání, že jsi nás přesvědčil, či opravdu nás přesvědčiti, že všim způsobem jest lepší býti spravedlivý než nespravedlivý?
- b Chtěl bych vás opravdu přesvědčiti, děl jsem, jen kdybych byl s to.
- c Tedy nedělaš, co chceš. Neboť řekni mi: zdalipak jest podle tvého mínění nějaké takové dobro, které bychom si přáli míti nikoli z touhy po jeho účincích, nýbrž proto, že je milujeme pro ně samo, jako jest například veselá mysl a všechny neškodné požitky, z nichž pro budoucnost nic jiného neplyne, než že se při nich radujeme?
- d Arciže, děl jsem, podle mého mínění jest něco takového.
- e A jak to dobro, které máme rádi i pro ně samo i pro jeho účinky, jako například býti rozumný, viděti a býti zdráv? Takové věci jistě máme rádi z obojí příčiny.
- Ano.
- A vidíš také třetí druh dobrého, ke kterému náleží tělocvik a léčení v nemoci i lékařství a ostatní výdělečná zaměstnání?
- O těchto věcech bychom řekli, že jsou namáhavé, ale že nám prospívají, a nepřáli bychom si je míti pro ně samy, nýbrž pro výdělek a pro všechny ostatní výhody z nich plynoucí.
- Ano, jest i tento třetí druh. Avšak co dále?
- Ke kterému z těchto druhů počítáš spravedlnost?
- 358 Já myslím, děl jsem, že k tomu nejkrásnějšímu, ve kterém si musí libovati každý, kdo chce býti blažen, jak pro to dobro samo, tak pro jeho účinky.
- To však jistě není obecné mínění, nýbrž lidé ji počítají k třetímu, namáhavému druhu, kterým jest třeba se zabývatí pro výdělek

a pro dobrou pověst, kterému však samému o sobě nutno se vyhýbatí jakožto věci nemilé.

2. Vim, děl jsem já, že takové jest mínění i že se jí proto už dávno dostává od Thrasymacha hany, kdežto nespravedlnost jest vychvalována; ale já jsem, jak se podobá, člověk jaksi nechápavý.

Nuže tedy, děl Glaukón, poslyš i mne, zdali budeš míti ještě tentýž názor. Thrasymachos, jak se mi zdá, dříve než bylo třeba, dal se sebou jako had okouzlití,¹⁵ mně však ten výklad o jedné i druhé věci ještě nestačí. Chci totiž uslyšeti, co jest jedno i druhé a jakou má moc samo o sobě, když jest v duši, ale výdělek a účinky z toho plynoucí nechati stranou. Udělám tedy takto, je-li ti i tobě po chuti: vrátím se znova k výkladu Thrasymachovu a nejprve povím, co jest podle obecného mínění spravedlnost a kde že jest její původ, za druhé, že všichni, kdo o ni dbají, dělají to jen neradi jako něco nutného a ne jako něco dobrého, za třetí pak, že tak činí právem, vždyť mnohem lepší jest prý život člověka nespravedlivého než spravedlivého, jak říkají. Neboť já, Sókratě, nejsem tohoto mínění, ale nevím si rady; v uších mi zní, co slyším od Thrasymacha a tisíce jiných, kdežto obranu spravedlnosti, že jest to věc lepší než nespravedlnost, ještě od nikoho jsem neslyšel tak, jak bych si přál. Přál bych si totiž poslechnouti chvalořeč na ni samu o sobě a míním, že tu bych mohl slyšeti nejspíše od tebe. Proto promluvím úpornou chvalořeč na život nespravedlivý, a tím ti ukáži, jakým způsobem bych chtěl zase tebe slyšeti káratí nespravedlnost a spravedlnost chváliti. Než pověz, je-li ti můj návrh vhod.

Nanejvýš vhod, děl jsem já; neboť o čem raději by měl rozumný člověk opět a opět hovořiti a poslouchati?

Velmi dobře; slyš tedy můj výklad o olázce, o které promluvíme, jak jsem řekl, na prvním místě, co jest spravedlnost a odkud vznikla.

Říkají, že bezpráví činiti jest přirozeně něco dobrého, bezpráví trpěti něco zlého, ale že více zlého má do sebe bezpráví trpěti než dobrého bezpráví činiti. Proto když lidé vespolek si činí bezpráví a je snázejší a takto poznávají obojí zkušenosti, zdá se těm, kteří nejsou schopni tomuto uniknouti, ono pak si zvoliti, že by bylo

prospěšné učinění navzájem smlouvu, že nebudou bezpráví ani činiti ani trpěti. A odtud prý počali dávat si zákony a uzavíratí mezi sebou smlouvy a nazvali nařízení dané zákonem zákonným a spravedlivým. To prý jest původ a podstata spravedlnosti, jež jest uprostřed mezi nejlepším stavem, beztrestným pácháním křivdy, a nejhorším, jestliže kdo snášeje bezpráví nemůže se pomstíti. Spravedlnost pak, jsouc uprostřed mezi těmito oběma stavy, jest lidem vhod ne jako dobro, nýbrž jako věc cenná, když není sil k bezpráví; neboť ten, kdo by měl moc činiti bezpráví a byl pravý muž, s nikým by prý nikdy neuzavřel smlouvy nečiniti a netrpěti bezpráví, protože by to byla šílenost. To a taková je tedy povaha spravedlnosti a takový jest její původ podle obecného mínění.

3. Že pak i ti, kteří ve svém jednání spravedlnosti dbají, dělají to proti své vůli, jen z neschopnosti činiti bezpráví, to bychom nejlépe zpozorovali, když bychom si představili v mysli toto. Dejme oběma, spravedlivému i nespravedlivému, volnost činiti, co by každý chtěl, a jděme pak za nimi se dívat, kam povede žádost jednoho i druhého. Tu bychom přistihli spravedlivého přímo při činu, jak ze zjištění směřuje stejně jako nespravedlivý k témuž cíli, za kterým jakožto dobrem se přirozeně žene každá bytost, ale od kterého jest zákonem násilně odváděna k šetření stejného práva. Taková volnost, kterou míním, bylo by asi to, kdyby se jim dostalo moci, jaké se podle pověsti dostalo předku lidského Gyga. Ten prý byl pastýřem ve službách u tehdejšího lidského krále; jednou se strhla veliká bouře a zemětřesení a tu se prý otevřela země a ukázala se rozseldina na místě, kde pásí; spatřiv to a podívav se, sestoupil prý dovnitř a spatřil mimo jiné podivuhodné věci, o kterých vypravuje báje, dutého kovového koně s dvířky; těmi do něho nahlédl a uvnitř spatřil mrtvolu zjevně nadlidské velikosti; ta neměla na sobě nic jiného než na ruce zlatý prsten, ježž prý on jí stáhl a vyšel ven. Když pak přišel čas obvyklé schůze, kdy pastýři podávali králi měsíční zprávu o stádech, dostavil se prý i onen s prstenem na ruce. A jak tu mezi nimi seděl, náhodou prý otočil kámen prstenu k sobě na vnitřní stranu ruky, a jakmile se to stalo, stal se pro přítomné neviditelným a mluvil o něm jako o nepřítomném. Divil se tomu, a jak tak ohmatával prsten, otočil

kámen zase ven, a hned se stal viditelným. Zpozorovav to, zkoušel prsten, má-li opravdu takovouto moc, a vskutkan, kýdkoli otočil kámen dovnitř, stával se neviditelným, když pak ven, viditelným. Vypozerovav to, hned dokázal se dostat mezi posly posílané ke králi, a když tam přišel a svedl jeho ženu k cizoložství, nastrojil spolu s ní králi úklady, zavraždil jej, a takto se zmocnil vlády. Nuže kdyby byly takové prsteny dva a jeden z nich by si nastrčil člověk spravedlivý, druhý nespravedlivý, nebyl by asi, jak se zdá, nikdo tak ze železa, aby setrval ve spravedlnosti a měl dost síly zdržovati se cizího majetku a nedotýkati se ho, i když by mu bylo volno například z trhu si bez bázně bráti, cokoli by chtěl, i vcházet do domů a obcovati, s kýmkoli by chtěl, i zabíjeti a z pout vyprošťovati, kohokoli by chtěl, i ostatní věci na světě dělati jako nějaký bůh. Takto pak jednáje, nekonal by nic jiného než druhý, nýbrž oba by směřovali k témuž cíli. To přece bychom mohli uvěsti za veliký důkaz toho, že nikdo není spravedliv dobrovolně, nýbrž z přinucení, věda, že spravedlnost není pro jednotlivce nějaké dobro, neboť kdekoli se kdo cítí dosti silen k bezpráví, čini bezpráví. Jistě každý člověk si myslí, že nespravedlnost jest jednolivi mnohem užitečnější než spravedlnost, a má pravdu, jak uzná každý, kdo o této otázce mluví; neboť kdyby někdo dosáhl takové volnosti, a přece se nikdy neodhodlal spáchatí nějaké bezpráví ani se nedotkl cizího majetku, každý z lidí jej pozorujících by si o něm pomyslel, že to jest veliký ubožák a pošetilec, ale jedni před druhými by ho chválili, klamajíce se tak navzájem ze strachu, aby nezakusili bezpráví. Tolik tedy o tom.

4. Co pak se týče vlastního posouzení života těch, o kterých mluvíme, budeme je moci správně prověsti, postavíme-li proti sobě na jednu stranu člověka dokonale spravedlivého a na druhou stranu dokonale nespravedlivého; jinak nikoli. Nuže, v čem záleží to rozlišení? V tomhle: neubíreje nic ani nespravedlivému z nespravedlnosti ani spravedlivému ze spravedlnosti, nýbrž myslíme si jednoho i druhého dokonalým v jeho oboru. Předně tedy předpokládáme, že nespravedlivý jedná jako zkušený odborník — jako pravý kormidelník nebo lékář dobře rozeznává ve svém umění věci nemožné a možné a do těchto se pouští, oněch však nechává;

a kromě toho, jestliže by snad kde pochybil, dovede to napravití —, tak i nespravedlivý musí obezřele podnikati své nespravedlivé činy a zůstávati při tom skryt, má-li býti fádně nespravedliv. Toho, kdo by se dal při tom přistihnouti, jest pokládati za břídila: neboť vrchol nespravedlnosti jest, zdáti se spravedliv, a nebýti. Dokonale nespravedlivému musíme tedy dáti nejdokonalejší nespravedlnost a neubíratí z ní nic, nýbrž ponechatí mu, aby přes největší bezpráví, která páchá, požíval co do spravedlnosti nejlepší pověsti, a jestliže by v čem pochybil, aby byl schopen to napravití; aby dovedl za tím účelem jednak přesvědčivě mluvití, kdyžkoli by byl udán některý z jeho nespravedlivých skutků, jednak i násilím provéstí svou, kdekoli by bylo třeba násilí, buď svou osobní zmužilostí a silou nebo pomocí přátel a peněz.

Vědte této osoby s takovýmito vlastnostmi představme si dále muže spravedlivého, přímého a slechetného, jenž podle Aischyla nechce se *zdáti*, nýbrž *býti* dobrý. To zdání mu tedy musíme vzíti. c Neboť bude-li se zdáti spravedliv, bude se mu pro toto zdání dostávatí vyznamenání a darů; tu nebude zřejmo, zdáti jest takový pro spravedlnost samu, či pro dary a vyznamenání. Třeba jej tedy vysvětlí ze všeho mimo spravedlnost a učiniti pravým opakem prvního: nedopouštěje se totiž žádného bezpráví, ať se co nejvíce zdá nespravedliv, aby byl vyzkoušen ve spravedlnosti tím, že by na něj neúčinkoval vliv špatné pověsti a jejích následků; naopak d ať jde svou přímou cestou až do smrti, zdáje se po celý život nespravedlivým, ve skutečnosti však jsa spravedliv, abychom až oba dojdou nejzazší hranice, jeden spravedlnosti, druhý nespravedlnosti, mohli posouditi, kdo z obou jest šťastnější.

5. Aj, milý Glaukóne, děl jsem já, jak důkladně očisťuješ jednoho i druhého k té zkoušce, jako by to byly sochy!

Jak nejlépe mohu. A když už takoví jsou, není, jak myslím, už nic obtížného vyložiti, jaký život jednoho i druhého čeká. Nuže e tedy do toho; a bude-li snad má řeč užívatí trochu silnějších výrazů, myslí si, Sókrate, že to nemluvíím já, nýbrž ti, kteří vychvalují nespravedlnost nad spravedlnost. Řeknou pak tohle, že spravedlivý člověk pokládámý takto za nespravedlivého bude mrsknán, naplnán na skřípece, držén v putech, oči mu budou vypáleny, a koneč-

ně že po všech útrapách bude naražen na kůl a pozná, že člověk musí chtít ne býti, nýbrž zdáti se spravedlivý. Co se týče onoho výroku Aischylova, bylo by podle všeho mnohem správnější užíti ho o nespravedlivém. Vskutku totiž člověk nespravedlivý, řeknou, koná svou věc ve spojení s pravdou a nežije pro zdání, tedy on nechce *zdáti se*, nýbrž *býti* nespravedlivý,

*neb z hluboké on v nitru brázdí téží plod,
z níž prospěšné mu vyrůstají záměry,*

b předně pro svou zdánlivou spravedlnost mítí vůdčí postavení v obci, potom vybrati si ženu, z kterékoli rodiny by chtěl, vdávati dcery, do kterýchkoli domů by chtěl, uzavíratí smlouvy i ve spo-lečnosti se stýkati, s kýmkoli by chtěl, mítí při všem tom prospěch a zisk, protože mu není trapné dopouštěti se bezpráví. V každém zápase, do kterého vchází, v životě soukromém i veřejném, vítězí a protivníky své překonává; tím bohatne, prokazuje dobrodiní přátelům, škodí nepřítelům, bohům obětuje hojně a velkolepě oběti a takové i dává dary a tak slouží bohům i lidem, kterým chce, mnohem lépe než spravedlivý, takže jest pravděpodobně mí-lejší bohům než spravedlivý. Takto, říkají, Sókrate, od bohů i od lidí jest nespravedlivému připraven lepší život než spravedli-vému.

6. Po této řeči Glaukónově měl jsem v úmyslu sám něco na to říci, ale bratr jeho Adeimantos pravil: Snad si nemyslíš, Sókrate, že tím jest naše otázka dostatečně vyřízena?

Proč ne? tázal jsem se.

Chybí tu hlavní věc, odpověděl, o které mělo býti především promluveno.

Nuže, děl jsem já, podle přísloví „bratr bratru pomáhá“ přispějí i ty, jestliže on něco opominul. Ačkoli co se mně týče, již řeč jeho samého stačí, aby mě položila a učinila neschopným přispěti spravedlnosti na pomoc.

Adeimantos pravil: Že mluvíš! Raději poslechni ještě tohle. e Musíme totiž probrati také opačné řeči, než které pronesl Glaukón, které vychvalují spravedlnost a odsuzují nespravedlnost, aby bylo zřejmější, co podle mého zdání Glaukón chce. Říkají zajisté

a domlouvají otcové synům i všichni, kdož se o někoho starají, že člověk má být spravedliv; ne že by chválili spravedlnost samu, nýbrž dobrou pověst z ní plynoucí, aby se mu, zdánlivě spravedlivému, pro toto zdání dostávalo úřadů, nevěst a všeho, čehokoli se podle Glaukónova výčtu pro dobrou pověst spravedlivému dostává. Tito lidé však kladou ještě větší váhu na to, co se povídá. Neboť počítajíce i zalíbení bohů, dovedou vyjmenovatí hojnost dobrých věcí, které prý dávají bozi zbožným; tak praví ctný Hésiodos a Homér,¹⁶ onen, kterak bozi dávají, že duby pro spravedlivé

*žaludů na větvích hojně a ve kmenech včelíčky mají,
ovce pak s hustou vlnou až klesají pod její tíží,*

i jiné mnohé výhody toho druhu. Podobně i Homér; praví totiž

*neb řádného krále, jenž boje se bohů
práva bedlivě dbá, i rodí mu ornice černá
pšenice hojně i žita a stromy jsou ovoce plny,
stále mnozí se brav a moře mu vydává ryby.*

Ještě bujnější odměny slibují spravedlivým od bohů Músaios a jeho syn;¹⁷ neboť přivádějí ve svém líčení spravedlivé do Hádu, usazují je na pohovkách, vystrojují hostinu zbožných a líčí jejich život, jak, ověnění jsouce, bez konce jen pijí: ti tedy usoudili, že nejkrásnější odměnou ctnosti jest věčné pítí. Podle jiných mají odměny od bohů ještě větší rozsah, neboť prý po muži zbožném a přísahy věrně zachovávajícím zůstávají děti děti i celý rod. Takto a podobně vynášejí spravedlnost. Proti tomu lidi bezbožné a nespravedlivé zakopávají v Hádu do jakéhosi bláta a nutí, aby v řesetě nosili vodu, a uvádějíce je ještě zaživa do špatné pověsti, ty tresty, které Glaukón vypočítal pro lidi spravedlivé mající však pověst nespravedlivých, ty příkládají nespravedlivým a jiných neznaří. To jest chvála i hana jedněch a druhých.

7. Vedle toho si všimni, Sókrate, ještě jiného druhu řečí o spravedlnosti a nespravedlnosti, jaké jest slychati v soukromí i od básníků. Všichni totiž jedněmi ústy pějí, že uměřenost a spravedlnost jest sice krásná věc, ale přece jen obtížná a namáhavá, kdežto nevázanost a nespravedlnost že jest sladká a snadno dosažitelná

a že jenom navenek a podle zákona jest to něco nečestného. Říkají dále, že nespravedlnost jest povětšinou výhodnější než spravedlnost, a snadno jsou ochotni velebiti a vefejně i soukromě ctíti zlosyny, pokud jsou bohatí a mají i jinak moc, ty však, kteří jsou bezmocní a chudí, tupiti a přezíratí, i když uznávají, že tito jsou lepší než tamti. Od těchto všech jest slyšeti prapodivné řeči o bozích a ctnosti: bozi prý totiž udělili mnohým lidem dobrým nečestných a život zlý, kdežto lidem opačného druhu dali osud opačný. Žebraří kněží a věštci chodí ke dveřím bohů a namlouvají jim, že právě oni nabyli od bohů moc zažehnávat oběťmi a zaklínáním uprostřed rozkoši a slavnosti vinnu, jestliže se jí někdo z oněch sám nebo jeho předek dopustil; a jestliže by chtěl přivéstí pohromu na některého nepřítel, že bez velkého vydání způsobí škodu spravedlivému stejně jako nespravedlivému, ježto prý dovedou zaklínáním a začarováváním pohnouti bohy, aby jim byli k službám. Při všech těchto řečech uvádějí si za svědky básníky; jedni ukazují, jak snadné jsou cesty k špatnosti:

*neboť špatnosti třeba i dav si opatřit můžeš
snadno; schůdná k nim cesta a obydlí docela blízko:
ale před zdatnost pot nám položili jsou bozi¹⁸*

a cestu příliš dlouhou, drsnou a příkrou. Jiní pak uvádějí Homéra za svědka, že bozi se dají voditi lidmi, protože i on řekl:

*lze uprosit samotné bohy,
oběťmi mohou je lidé a prosbami lichotivými
obráťti, kamkoli chtějí, a úlitbou, oltářním dýmem,
prosíce, kdykoli spáše kdo hřích a přestoupí zákon.¹⁹*

A jmenuji haldu knih od Músaisa a Orfeia,²⁰ potomků to, jak říkají, Selény a Mús, podle nichž vykonávají obětní obřady, namlouvajíce netoliko jednotlivcům, nýbrž i celým obcím, že prý jsou jak pro zjižci, tak pro zeměle zvláštní odpustky a očišty z vln spojené s oběťmi a příjemnými zábavami, jimž říkají zasvěcování a jež nás zprošťují utrpení na onom světě, kdežto na ty, kdo těch obětí nevykonali, čekají hrozná věci.

8. Slyšíme-li, milý Sókratě, všechny tyhle takové řeči o ctnosti a špatnosti, o tom, jak boží lidé je cení nebo necení, co si pomyslíme o jejich účinku na duše mladých posluchačů, kteří jsou nařadění a schopní k tomu, aby jaksi přelínouce po všem, co slyší, učinili si z toho úsudek, jaký má člověk býti a kterou cestou se dáti, aby prožil život co nejlépe? Řekne si pravděpodobně sám u sebe slovy Pindarovými: „Zda po cestě práva na hrad vysoký či křivými zátačkami klamu vystoupě“ a takto si získav ochranu, mám strávit svůj život? Neboť co se mi slibuje, jestliže spravedlivý *jsem*, ale při tom se takový *nezdám*, není přý žádný prospěch, nýbrž jen trudy a zřejmé škody; nespravedlivému však, který si dovede získati zdání spravedlnosti, slibuje se božský život. Nuže *když zdání*, jak ukazují mudrci, *přemáhá svou silou i pravdu* a rozhoduje o štěstí, musím se mu zcela oddati; musím rozeztaviti kolem sebe kulisy ctnosti jako předstírání a výzdobu, ale vzadu za sebou vlečti toho listivého a prohnaného lišáka, jak jest u moudrého Archilocha.²¹ „Ano.“ řekne někdo, „ale není snadno zůstatí vždy skryt se svou špatností.“ Ovšem, odpovíme, vždyť ani žádná jiná velká věc není snadná; přece však, chceme-li být šťastní, musíme jíti touto cestou, jak vedou stopy úvah. Abychom zůstali nepoznání, založíme spolky a strany; a pak máme učitele přemlouvání, kteří rozdávají umělost potřebnou v shromážděných lidu i před soudem: a tak jednak přemlouváním, jednak násilím dosáhneme toho, abychom mohli beztravně jíti za svým ziskem. „Ale před bohy přece není možno zůstatí skryt ani přemoci jich násilím.“ Nuže, jestliže není bohů anebo jestliže se nestarají o věci lidské, proč bychom se zase my starali, abychom zůstali skrytí? Pakli však jsou a pečují o nás, odkud odjímud o nich nevíme ani jsme neslyšeli než ze zákonů a od básníků, kteří vyložili jejich rodopisy, ti však sami tvrdí, že oběťmi a *lichotivými prosbami* i dary lze je obracet a přemlouvati; jim tedy musíme věřiti buď obojí, anebo ani jedno ani druhé. Proto je-li jim věřiti, dopouštějme se bezpráví a z jeho výtěžku dávejme oběti. Neboť budeme-li spravedliví, získáme jedině to, že nebudeme od bohů trestáni, avšak zisk plynoucí z bezpráví od sebe odstrčíme; budeme-li však nespravedliví, budeme mítí zisk a při každém přestup-

ku a hříchu přemlouváme bohy modlitbou a vyjdeme bez trestu. „Ale v Hádu jistě budeme potrestáni za křivdy na tomto světě spáchané, buď sami nebo děti našich dětí.“ Ale, příteli, řekne vypočítavě, mnoho zase zmohou zasvěcovací obřady a očistní bohové, jak dosvědčují veliké obce i synové bohů, kteří byli básníky a proroky bohů a kteří hlásají, že tomu tak jest.

9. Z kteréhopak tedy ještě důvodu bychom dávali přednost spravedlnosti před největší nespravedlností, když přece osvojíme-li si tuto s klamnou rouškou vnější slušnosti, povede se nám u bohů i u lidí podle našeho přání, a to zaživa i po smrti, jak tvrdí velmi mnozí slovní muži? Podle všeho, co tu bylo řečeno, jak by bylo možno, Sókratě, aby chtěl ceniti spravedlnost ten, kdo má nějakou sílu buď ve svém duchu nebo v penězích nebo v těle nebo v rodě, a jak by se spíše nesmál, když slyší ji chváľiti? A tak jestliže někdo dovede dokázati, že naše slova nejsou pravdivá, a jest pevně přesvědčen, že spravedlnost jest nejlepší věc, jistě asi odpouští shovívavě nespravedlivým a nehněvá se na ně, nýbrž ví, že bezpráví se zdržuje leda snad ten, kdo má proti nespravedlivému jednáni odpor, vyplývající z božské povahy jeho osoby, nebo kdo nabyl o něm pravého poznání, kdežto z ostatních že nikdo není dobrovolně spravedlivý, nýbrž že každý takový odsuzuje nespravedlivé jednáni buď pro svou nemožnost nebo pro své stáří nebo pro nějakou jinou slabost, nemaje síly, aby je konal. Že tomu tak jest, je zřejmé; neboť jakmile se první z takovýchto lidí dostane k moci, první páše bezpráví, sež jenom jest. A tím všim není vinno nic jiného než to, co bylo východištěm celé této řeči, kterou jsme k tobě, Sókratě, já a tento zde promluvíli: „Podivný muži, z vás všech, kteří si říkáte chvalcořechníci spravedlnosti, počínaje od prvních herců, pokud jsou jejich výroky zachovány, až po nynější lidi, žádný nikdy neodsuzoval nespravedlnost ani nechválil spravedlnost jinak než vlastně pověst, čest a odměny, které z nich vcházejí. Ale co působí jedno i druhé samo svou vlastní silou, pokud bytuje v duši člověka, kterému náleží, a jest skryto před bohy i lidmi, toho nikdo nikdy náležitě nevyličil ani básní ani obyčejnou řečí, že totiž jedno jest největší zlo ze všech, co jich duše v sobě nosí, spravedlnost pak největší dobro. Neboť kdybyste

367 byli od začátku vy všichni takhle mluvili a v tom smyslu hned z mládí působili na naše přesvědčení, nehledali bychom se navzájem, abychom se nedopouštěli bezpráví, nýbrž každý by byl nejlepším strážcem sebe sama, z obavy, aby při nespravedlivém jednání nebydlil v jednom domě s největším zlem.“

Toto, Sókratě, a snad ještě více mohl by Thrasymachos a jistě i leckdo jiný mluvit o spravedlnosti a nespravedlnosti, neslušně, jak aspoň se mi zdá, překrucující jejich význam. Ale já – nechci totiž nic před tebou skrývat – mluvím jak mohu nejpomněji proto, poněvadž toužím uslyšeti od tebe opak. Nevykládej nám tedy jediné to, že spravedlnost jest něco lepšího než nespravedlnost, nýbrž jak působí jedno i druhé na svého majitele, takže jest samo o sobě jedno zlem, druhé dobrem; avšak vnější zdání oděčí, jak již požadoval Glaukón. Neboť neodčíteš-li na obou stranách skutečné zdání a připočteš ještě nepravé, řekneme, že chváliš ne *býtí* spravedlivý, nýbrž *zdátí se*, že odsuzuješ ne *býtí* nespravedlivý, nýbrž *zdátí se* jím, že vybízíš, aby člověk hleděl zůstatí se svou nespravedlností ukryt, a že se srovnáváš s Thrasymachem, že spravedlivé jest cizí dobré, prospěch silnějšího, nespravedlivé však, co člověku samému jest prospěšné a výhodné, ale slabšímu neprospěšné. Nuže, ty jsi uznal, že spravedlnost náleží k největším dobrům, jež stojí za to, abychom si je získali jednak pro jejich účinky, mnohem více však pro ně sama, jako například viděti, slyšeti, rozumně mysliti, dále býti zdrav a všechna ostatní dobra, pravá svou povahou a nikoli jen zdánlivá: pochval tedy při spravedlnosti právě to, čím prospívá ona sama o sobě tomu, kdo jí v sobě má, a zrovna tak čím škodí nespravedlnost; ale odměny a zdání ponechej chváliiti jiným. Neboť od jiných bych přijal takovou chválu spravedlnosti a hanu nespravedlnosti, totiž velebení a hanění jejich pověsti a odměn, ale od tebe ne – leda že bys to přímo žádal –, protože ty jsi po všechnu dobu svého života o nich jiném nepřemýšlel než o tomto. Výtož nám tedy nejenom, že spravedlnost jest lepší než nespravedlnost, nýbrž i jak působí jedno i druhé samo o sobě na toho, kdo je v sobě má – ať jest skryt před bohy a lidmi, nebo ne –, takže jest jedno dobrem a druhé zlem.

10. Mně se sice vždycky líbila povaha Glaukónova a Adeimantova, ale tehdy po této řeči pocítil jsem zvláště velikou radost a řekl jsem: Dobře o vás řekl, synové tamhletoho muže, Glaukónův milovník na začátku své elegie, když jste se vyznamenali v bitvě megarské, slova

Synové Aristónovi, rod božský slavného muže.²²

To se mi, přátelé, zdá býti správné; neboť jistě se s vámi děje něco božsky nadpřirozeného, jestliže nejste přesvědčeni, že by nespravedlnost byla lepší než spravedlnost, a přece jste dovedli pro ni takto mluvit. A myslím, že opravdu o tom nejste přesvědčeni – soudím tak z celé vaší povahy, neboť podle samotných řečí bych vám arci nemohl věřiti –, ale čím více vám důvěřuji, tím více jsem na rozpacích, co si počnu. Vždyť nevím, jak bych mohl spravedlnosti pomoci; zdá se mi totiž, že jsem k tomu nezpůsobilý – vidím to z toho, že má řeč k Thrasymachovi, kterou jsem podle svého mínění dokazoval předností spravedlnosti před nespravedlností, nebyla od vás uznána –, a na druhé straně nevím, jak bych mohl nepomoci; neboť se bojím, že by to byl přímo hřích, nahoditi se k tomu, jak jest spravedlnost hanobena a zůstatí při tom nečinný a nepomáhati jí, dokud má člověk dech v těle a vládné jazykem. Nejlépe tedy bude býti jejím pomocníkem, jak jen budu moci.

Tu Glaukón i ostatní mne prosili, abych vším způsobem přispěl na pomoc a abych neopustil rozpravu, nýbrž prozkoumal, co jest jedno i druhé a jak se to popravdě má s užitečností obojího.

Řekl jsem tedy své mínění: Otázka, ke které přistupujeme, není pro člověka špatného zraku, nýbrž, jak se mně zdá, pro člověka s bystrým zrakem. Poněvadž pak my nejme badatelé z povolání, myslím, abychom si zařídili své zkoumání tak, jako kdyby lidem nemajícím příliš bystrý zrak bylo uloženo přečísti z dálky drobné písmo a pak někdo pozoroval, že táž písmena jsou také jinde větší a na něčem větším: tu by se, myslím, ukázalo velkou výhodou přečísti napřed tato a potom dívatí se na menší, jsou-li vskutku táž.

e Ovšemže, řekl Adeimantos, ale jakou podobnost vidíš, Sókrate, mezi tímto příkladem a úvahou o spravedlnosti?

Povím ti to, děl jsem. O spravedlnosti zajisté mluvíme jak při jednotlivém člověku, tak při celé obci?

Ovšem.

Není-li pak obec něco většího než jednotlivý člověk?

Jest.

369 Snad tedy bude v tom, co jest větší, více spravedlnosti a bude snáze ji poznati. Chcete-li tedy, budeme hledati nejprve u obci, jaká asi věc jest spravedlnost; potom ji budeme tímto způsobem pozorovati i u jednotlivce, pozorujice v jevu menšího podobnost s větším.

To se mi zdá býti dobrá myšlenka.

Nuže, a kdybychom si v myšlenkách představili vznikání obce, uviděli bychom také, jak vzniká její spravedlnost i nespravedlnost, pravda?

Snad ano.

A když se to stane, není naděje, že snáze uvidíme, co hledáme?

b Mnohem snáze.

Zdá se vám tedy, že bychom měli se pokusiti to provésti? Myslím totiž, že to není malý úkol; proto uvažujte.

Již jest uváženo, řekl Adeimantos, jen se nerozmýšlej a začni.

11. Obec tedy vzniká, děl jsem, jak myslím, proto, že nikdo z nás není soběstačný, nýbrž mnoha věcí se mu nedostává; či který jiný důvod vede podle tvého mínění k založení obce?

Žádný jiný.

c Tak tedy přibírá na pomoc jeden druhého, toho k té, onoho k jiné potřebě, a poněvadž jest potřeb mnoho, shromáždí se nám mnoho společníků a pomocníků do jednoho bydliště a tornuto sdružení v jednom bydlišti dali jsme jméno obec, že ano?

Ovšemže.

Když pak jeden druhému něco dává nebo něco od něho přijímá, dělá to proto, že to pokládá za svou výhodu?

Ovšem.

Nuže tedy, děl jsem, tvořme v myšlenkách obec od začátku; pravým jejím tvůrcem bude, jak viděti, naše potřeba.

Jak by ne?

První a největší z potřeb jest zajisté opatřování potravy, abychom byli a žili.

Docela správně.

Druhá potřeba jest obydlí, třetí oděv a podobné věci.

Tak jest.

Nuže, tázal jsem se, jak stačí obec tolik toho opatřovati? Jistě ne jinak, než bude-li jeden rolníkem, druhý stavitelem, třetí tkalcem. A nepřidáme sem i obuvníka a kdo jiný opatřuje naše tělesné potřeby?

Ovšemže.

Nejnutnější opatřená obec by se tedy skládala ze čtyř nebo pěti mužů?

Patrně.

A což má jeden každý z nich se všemi se děliti o své dílo, jako například, aby rolník, jeden člověk, opatřoval potravu čtyřem a vynakládal na opatřování pokrmu čtyřásobný čas a práci a ostatními se dělil? Či aby nedbaje ostatních opatřoval si jediné sám pro sebe čtvrtý díl této potravy ve čtvrtině času, z ostatních tři čtvrtin pak aby jednu věnoval pořizování obydlí, druhou výrobě oděvu, třetí obuvi a aby se nenasámhal péčí o jiné, nýbrž aby si sám svou práci obstarával své potřeby?

A Adeimantos řekl: Snad jest ten první způsob snazší, Sókrate, než tento.

Bože, to jest zcela přirozené, děl jsem já. Po tvé odpovědi přichází i mně samému na mysl, přede vším že žádny z nás se nerodí zcela podoben druhému, nýbrž že při různosti vrozené povahy jest každý způsobilý k jiné práci. Či nezdá se ti?

Arciže.

A pak, bude kdo lépe konati práci, když bude sám jeden pracovati v mnoha oborech, či když každý jen v jednom?

Když každý v jednom.

Však i to jest, myslím, jasné, že propase-li kdo vhodný čas k nějakému dílu, jest dílo zkaženo. Toť zřejmé.

Ano, vždýt myslím, dílo nerado čeká, až bude mítí dělník kdy, nýbrž dělník se musí věnovati dílu a nepokládati je za něco vedlejšího.

Jistě.

Podle toho vykoná se všeho více a lépe i snáze, koná-li jeden člověk jednu věc podle své vrozené schopnosti a v pravý čas, prost starostí o všechno ostatní.

Zcela správně.

Jest tedy, Adeimantos, třeba více občanů než čtyř k opatrování těch věcí, o kterých jsme mluvili. Neboť rolník si patrně nevyrobí sám pluhu, má-li být dobrý, ani motyky ani ostatních hospodářských nástrojů. Podobně ani stavitel, neboť i ten má mnoho potřeb. Právě tak tkadlec a švec; či ne?

Pravda.

Tedy také kováři a koláři a mnozí jiní takoví řemeslníci, stávajíce se členy naší malé obce, rozmnožují její obyvatelstvo.

Ovšemže.

Avšak příliš velká by asi jistě nebyla, i kdybychom k nim přidali pasáky skotu a bravu i jiné pastýře, aby rolníci měli k orbě voly a stavitelé spolu s rolníky mohli užívatí dobytka k tahu, tkalci pak a ševci aby měli kůži a vlnu.

Ale ani malá by nebyla obec, když by měla všechny tyto složky.

Avšak dále jest téměř nemožno založiti obec samu v takové krajině, kde by nepotřebovala dovozu.

Ano, nemožno.

Bude tedy potřebí ještě jiných lidí, kteří by jí z jiné obce dopravovali, čeho potřebuje.

Tak jest.

Ale přijde-li tam ten zřizovatel s prázdnu, neveza nic takového, čeho potřebují ti, od kterých by si chtěli sami dovážeti své potřeby, jistě s prázdnu odejde, že ano?

Myslím.

Jest tedy třeba, aby domácí výroba netoliko dostatovala pro vlastní potřebu, nýbrž aby se také řídila co do jakosti a množství potřebami vývozu.

Ano, toho jest třeba.

Potřeboje tedy naše obec více rolníků a ostatních řemeslníků. Ano, více.

A také ostatních zřizenců, kteří budou jednotlivé druhy zboží dovážeti a vyvážeti. To pak jsou obchodníci, že ano?

Ano.

I obchodníků tedy budeme potřebovati.

Ovšemže.

A jestliže se povede obchod po moři, bude třeba ještě velkého počtu jiných lidí, znalých námořního díla. Ovšemže velkého počtu.

12. A dále, jak si budou v obci samé navzájem vyměňovati své jednotlivé výrobky? Proto jsme vlastně také učinili to sdružení a založili obec.

Patrně, že prodejem a koupí.

Tím nám tedy vznikne trh a peníze, známka pro výměnu.

Ovšemže.

Přiveze-li však rolník nebo některý jiný z živnostníků na trh něco ze svých výrobků a nepřijde v týž čas jako ti, kteří potřebují vyměnití si od něho zboží, bude snad nečinně seděti na tržišti a tak zanedbávati své práce?

Nikoli, odpověděl Adeimantos, nýbrž jsou lidé, kteří vidouce to sami se staví do této služby, a to v obcích dobře zřízených zpravidla lidé tělesně nejslabší a k nějaké jiné práci neschopní. Jejich povinnost totiž jest čekati tam na tržišti a jednak za peníze vyměnití těm, kteří chtějí něco prodati, jednak zase za peníze vydati těm, kteří chtějí něco koupiti.

Tato tedy potřeba, děl jsem já, způsobuje, že nám v obci vzniká stav kramářů. Či nejmenujeme kramáři ty, kteří sedí na tržišti a posluhují při koupí a prodeji, kdežto ty, kteří obcházejí po městech, obchodníky?

Ovšemže.

Ještě pak jsou, jak myslím, i jacisi jiní posluhovači, totiž lidé, kteří duševně nejsou právě nejhodnější býti členy společenství, kteří však mají dostatečnou sílu tělesnou k těžkým pracím; tyto

pak prodávají upotřebenou svou sílu, a nazývajíce cenu za ni mzdou, jmenují se námezdní dělníci, že ano?²³
Ovšemže.

I námezdní dělníci tedy, jak se podobá, náleží do počtu obyvatelstva obce.

Myslím.

Nuže, Adeimante, vyrostla nám obec již tak, že jest úplná.

Snad.

Kde pak tedy asi v ní jest spravedlnost a nespravedlnost?

A s kterou asi z pozorovaných tříd do ní zároveň vnikla?

372 Nedovedu to poznati, Sókrate, ledaže snad při nějakém vzájemném styku těchto tříd samých.

A snad máš pravdu, děl jsem; musíme to uvážiti a nebáti se toho.

Nejprve tedy uvažme, jakým způsobem budou žítí lidé takto zařízeni. Patrně budou pěstovati obilí i víno a zhotovovati oděv i obuv; vystavějí si domy a v létě budou pracovati po většině nazi a bosí, v zimě však dostatečně oděni a obuti. Živiti se budou tak, že budou dělati z ječmene hrubou a z pšenice jemnou mouku, z této budou péci, onu hnísti, ty dobré hnětenky a chleby nakládati na jakési rákosové lisy nebo na čisté lisy a rozloženi na podestlaném listí poseďovém a myrtovém budou si pochutnávatí sami i jejich děti; po jídle budou pítí víno, ověnění a zpěvem chválíce bohy; mile budou pospolu žítí a děti nebudou ploditi nad své poměry, z bázně před chudobou nebo válkou.

13. Tu vpadl do řeči Glaukón a řekl: Podobá se, že u tebe lidé hodují, nemajíce nic jiného mimo chléb.

Máš pravdu, děl jsem já. Zapomněl jsem, že budou mítí i příkrm, patrně totiž sál, olivy, sýr, cibuli i salát, z nichž si budou připravovati své prosté pokrmy. I zákusky jim předložíme, fíky, hrách a boby, a na ohni si budou pražiti plody myrtové a žaludy a míme k tomu připíjeti. A takto budou trávití život, jak se podobá, v míru a ve zdraví a ve stáří umírajíce budou zanechávati podobný život svým potomkům.

Na to řekl Glaukón: Kdybys, Sókrate, zařizoval obec vepřů, čím jiným bys je krmil než tímhle?

Nuže čeho si přeješ, Glaukóne? tázal jsem se.

Co jest v obyčejí, odpovéděti; nemají-li to býti nuzáci, lehají snad na lehátkách a jedí u stolů, a to pokrmy i zákusky, jako mají nynější lidé.

Dobrá, děl jsem já, rozumím. Nejde nám tedy patrně jen o to, pozorovati, jak obec vzniká, nýbrž i jak obec bujní. Snad to ani neškodí; neboť pozorující i takovouto obec, snad bychoem spatřili, jak se v obcích rodí spravedlnost a nespravedlnost. Nuže pravá obec, jakoby zdravá, jest podle mého zdání ta, kterou jsme vyličili; přejete-li si však, prohlédneme si i obec nemocnou zánětem; nic tomu nepřekáží. Neboť některým lidem, jak se zdá, nepostačí tyto věci ani tenhle způsob života, nýbrž přibudou k tomu pohovky a stoly i jiné nářadí, ovšem také pamlsky, vonné masti, kadidla, ženštiny, jemné pečivo, všechno co nejrozmanitější. A také co se týče oněch věcí, které jsme jmenovali na začátku, už nesmíme uváděti jen nezbytně nutné, domy, oděv a obuv, nýbrž musíme uvéstí do oběhu i maľby a vyřívání a opatřiti zlato a slonovinu i všechny podobné věci. Že ano?

Ano.

b Nuže, tu musíme obec zase zvětšiti; neboť ta zdravá již nestačí a třeba jí hned naplniti hromadou a množstvím toho, co jest v obcích již ne z potřeby, jako jsou například všelící lovci, dále napodobitelé, zabývající se ve velikém počtu jednak tvary a barvami, jednak hudbou, pak básníci a jejich pomocníci, jako rapsódi, ²⁴ herci, tanečníci, ředitelé, dále hotovitelé všelijakého nářadí, zvláště pro ženské strojení a zdobení. A také bude potřeba i četnějšího služebnictva; či nemyslíš, že budeme potřebovati vychovatelů, kojných, chův, panských, holičů, dále pak kuchařů a masařů? Mimo to budeme potřebovati i pasáků vepřů; toho jsme totiž v dřívější obci neměli – neboť toho nebylo potřeba –, ale v této bude třeba i toho. Bude pak potřeba množství i všelijakých jiných zvířat, budou-li tu lidé, kteří je budou jísti, že ano?

Jakpak by ne?

Tu jistě budeme potřebovati i lékařů při takovém životě mnohem častěji než dříve?

Mnohem častěji.

14. I země, jež tehdy stačila uživititichdejší obyvatelstvo, bude asi již malá a nestačí. Či jak myslíš?

Tak jest.

Nuže tedy musíme odříznouti kus země od sousedů, máme-li míti dosti půdy k pastvě a orbě, a oni zase od země naší, jestliže i oni se pustí do neomezeného shonu po bohatství, překročíce e hranici nutných potřeb.

Zcela nutný to následek, Sókratě.

Potom ovšem budeme míti válku, Glaukóne? Či jak to bude?

Tak jest.

A neřekne nyní ještě, pravil jsem, působí-li válka něco zlého nebo něco dobrého, nýbrž jenom tolik, že jsme dále našli původ války, totiž z čeho obyčejně povstává obcím zlo pro život soukromý i veřejný.

Ovšemže.

Jest tedy, příteli, potřebí ještě větší obce, a to nikoli o málo, nýbrž o celé vojsko, jež by vytáhlo do pole a bojovalo s útočnými na obranu veškerého jmění a těch, o kterých jsme právě mluvili.

Proč to? tázal se. Sami k tomu nestačí?

Nikoli, ač jestliže byl správný souhlasný úsudek tvůj i nás všech, když jsme vytvářeli obec; soudili jsme totiž, pamatuješ-li se, že není možno, aby jeden člověk dobře pracoval v mnoha oborech.

Máš pravdu.

Nuže co, tázal jsem se, nezdá se ti, že válečné zápasení jest něco odborného?

Ba velmi.

Jest snad potřebí míti větší péči o umění ševcovské než o umění válečné?

Nikoli.

Tak vidíš, švevi jsme bránili, aby se nepokoušel býti zároveň rolníkem, tkalcem a stavitелеm, nýbrž měl býti jenom ševcem, aby nám totiž bylo dříve ševcovství dobře vykonáváno, a podobně jednomu každému z ostatních jsme ukiádali jen jeden úkol, ke kterému se každý svou přirozeností hodil a který měl dobře vyplniti, c když by o něm pracoval po celý svůj život, prost starostí o jiná

zaměstnání a nezameškáváje příhodných dob: jsou-li však dobře vykonány práce válečné, zdalipak na tom nezáleží co nejvíce? Či jest tento obor tak snadný, že i kterýkoli rolník nebo švec nebo kterýkoli jiný řemeslník bude zároveň válečníkem, kdežto dobrým hráčem v šachy nebo v kostky by se nestal nikdo, kdo by to již od dětství důkladně neprovozoval a kdo by se tím zabýval jen mimochodem? A jistě nestačí muži chopiti se štítu anebo některé jiné z válečných zbraní a nástrojů, aby byl okamžitě dobrým bojovníkem v zápase těžkooděnců nebo v jiném druhu válečného umění, když z ostatních nástrojů žádný neučími nikoho odborníkem ani zápasníkem, jak jen se vezme do ruky, a nebude nic platn tomu, kdo nenabyl v tomkterém oboru věděni ani naň nevynaložil dostatečného cviku.

Ano, to by měly nástroje velikou cenu!

15. Nuže tedy, děl jsem já, čím důležitější jest úloha strážců, tím více vyžaduje co nejuplnějšiho osvobození od ostatních zaměstnání a co největší odborné přípravy i cviku.

To si myslím.

Ne snad také vrozené způsobilosti k tomu povolání?

Jakpak by ne?

Naši prací by tedy bylo, jak se podobá — ač jsme-li s to — vybrati, které a jaké osoby jsou způsobilé ke střezení obce.

Ovšemže ano.

Bůh ví, ne nepatrnou věc jsme to na sebe vzali; přece však neztrácejme myslí, pokud jen síly stačí.

Věru to nesmíme.

375

Nuže, myslíš si, tázal jsem se, že co se týče hlídání, jest nějaký rozdíl mezi přirozenými vlastnostmi dobrého štěněte a uslechtilého jinocha?

Jak to mímíš?

Například jeden i druhý musí býti bezpochyby bystrý k pozorování a rychlý k pronásledování toho, co zpozoruje, a dále silný, kdykoli to dohání a musí podstoupiti zápas.

Ano, těchto všech vlastností ovšem potřebuje.

A zajisté i statečný, jestliže má zdárně bojovati.

Jakpak ne?

b Avšak zdalipak bude chtít být statečný, ať již kůň nebo pes nebo kterýkoli jiný živočich, není-li vznětlivý? Či nepozoroval jsi, jak neodolatelnou a nepřemohitelnou věcí jest vznětlivost²⁵ a jak každá duše, pokud jí v sobě má, chová se ke všemu bez bázně a nemůže být poražena?

Pozoroval jsem.

Jaký tedy má být strážce co do tělesných vlastností, jest zřejmo.

Ano.

A také co do vlastností duše, že vznětlivý.

I to.

Avšak budou-li mít takové vlastnosti, Glaukóne, jak mohou nebýt divocí k sobě navzájem i k ostatním občanům?

Běh ví, děl, to nepůjde tak snadno.

c Ale přece jest třeba, aby byli k domácím mírní a k nepřátelům zlí; nebudou totiž čekat, až je zahubí jiní, nýbrž učiní to dříve sami.

Pravda.

Co tedy uděláme? Kde najdeme duši mírnou a zároveň vznětlivou? Vždyť přece mírná povaha jest opak vznětlivé.

Patrně.

Avšak komu by se nedostávalo jednoho nebo druhého, jistě nebude dobrým strážcem; obojí má zdat se nemožno a z toho vyplývá, že dobrý strážce jest nemožný.

Skoro se tak zdá.

Tu jsem uvázl a pomysliv si, co bylo řečeno dříve, pravil jsem: Právem, příteli, vážneme, neboť jsme se odchýlili od podobenství, které jsme si byli stanovili.

Jak to myslíš?

Nevšímal jsem si, že jsou podle všeho povahy, o jakých jsme mysleli, že nejsou, které totiž obsahují obě tyto protivy.

A kde?

e Můžeme to vidět jak u jiných živočichů, tak nejlépe u toho, kterého jsme srovnávali se strážcem. Vždyť přece znáš onu vrozenou vlastnost ušlechtilých psů, že ke známým a domácím jsou co nejmírnější, ale k neznámým naopak.

Ano, znám.

Možné to tedy jest, děl jsem, a není to proti přírodě, že hledíme, aby takový byl strážce.

Podobá se, že ne.

16. Zdalipak bys myslel, že způsobilost ke strážnímu zaměstnání má ještě tuhle podmínku, aby budoucí strážce měl ve své povaze mimo vznětlivost ještě také lásku k moudrosti?

Jak to? Tomu nerozumím.

I to uvidíš u psů a jest to podivuhodné při tom zvřeti.

Co to?

Že kdykoli uvidí někoho neznámého, zlostně na něj štěká, i když mu on napřed neudělá nic zlého; kdykoli však známého, k tomu se líká, i když se mu nikdy ničeho dobrého od něho nedostalo.

Či ses tomu ještě nikdy nepodivil?

Až posud jsem se nad tím hrubě nezamyslel; ale že to dělá, jest známo.

Vidíme tu jistě zajímavou vlastnost jeho přirozenosti a vpravdě filosofickou.²⁶

Jak to?

Tak, že ničím jiným nerozeznává osobu milou a nepřátelskou než tím, že onu předtím byl poznal a této nepoznal. Jak by tedy nebylo to zřete milovné poznání, když podle znalosti a neznalosti rozlišuje, co jest domácí a co cizí?

Dozajista jest.

Než, děl jsem, „poznání milovné“ a „moudrosti milovné“ jest přece totéž?

Ano, totéž.

c Nemáme-li tedy směle předpokládati i při člověku, že má-li být k domácím a známým mírný, musí být svou vrozenou povahou milovný moudrosti a poznání?

Ano.

Tedy milovný moudrosti, vznětlivý, rychlý a silný bude nám svou vrozenou povahou ten, kdo má být dokonalým strážcem obce.

Zcela správně.

Takové tedy vlastnosti musí mít. Ale jakým způsobem nám budou takoví strážcové vychováni a vzděláváni? A získáme něco touto úvahou, abychom spatřili: cíl tohoto všeho zkoumání, totiž jakým způsobem povstává v obci spravedlnost a nespravedlnost? Abychom snad nevynechali něco podstatného anebo zase nezacházeli příliš daleko.

A bratr Glaukónův řekl: Já jistě čekám, že tato úvaha bude tomu na prospěch.

Bůh ví, děl jsem já, milý Adimante, to tedy nesmíme od ní upustiti, i kdyby byla sebedeší.

Jistě ne.

Nuže tedy vychovávejme v duchu ty muže, jako bychom si v prázdné chvíli vypravovali pohádky.

Ano, udělejme to.

17. Nuže, jaké bude to vychováání? Bylo by asi těžko naléztí těla tělocvik, pro duši vzdělání músiček.

Tak jest.

Nezačneme s músičkým vychováváním dřívě než s gymnastikou?

Ovšem.

K músičkému oboru počítáš také skladby slovesné, či ne? Arciže.

Těch pak jest dvojjí druh, jeden pravdivý a druhý obsahující nepravdu?

Ano.

377 Vychovávati jest v obojím, ale dřívě v nepravdivém?

Nerozumím, jak to myslíš.

Nerozumíš, že dětem vypravujeme nejprve báje? Tyto pak jsou nepochybně celkem nepravda, ale jsou v nich i věci pravdivé.

Avšak dřívě vzděláváme děti bájei než tělocvikem v gymnasiích.

Tak jest.

To tedy jsem myslel slovy, že músičkého vzdělávání jest se chopiti dřívě než gymnastiky.

Správně.

A jistě víš, že začátek jest při každém díle věc nejdůležitější, obzvlášť pak při čemkoli mladém a útlém? Neboť právě tehdy se nejlépe utváří a přijímá ráz, jaký bys čemu chtěl vtisknouti.

Docela správně.

Zda tedy tak snadno připustíme, aby děti slyšely ledajaké báje, od ledakohos vymyšlené, a přijímaly do svých duší povětšinou opačné názory, než které by podle našeho soudu měly mít, až dospějí?

Ani dost málo toho nepřipustíme.

Především tedy musíme, jak se podobá, dozíratí na skladatele bájí, a kterou vytvoří dobrou, tu přijímati, která však nebude taková, tu odmitati. Pak přimějeme chůvy a matky, aby ty vybrané báje dětem povídaly a utvářely jimi jejich duše mnohem více než těla rukama; avšak z těch, které nyní vypravuji, většinu jest odhoditi.

Jaké to?

Na bájích větších, děl jsem, uvidíme, i jak se to má s menšími. Neboť větší i menší báje musí mítí týž ráz a touž působnost. Či nemyslíš?

Ovšem, ale nevím ani, které myslíš těmi většími.

Ony, které nám vypravovali Hésiodos a Homér a jiní básníci. Ti totiž skládali nepravdivé báje a pak je lidem vypravovali a dosud vypravuji.

Které to, a co na nich káráš?

Právě to, co především a nejvíce jest kárati, zvlášť když něčí nepravdě chybí i krása.

Co jest to?

Když někdo špatně líčí podoby bohů a hérůů; to jest právě tak, jako kdyby malíř maloval obraz zcela nepodobný tomu, co jim chtěl vypojobniti.

Ano, to jest správně, kárati takové věci. Ale jakým způsobem se to děje a které jsou to chyby?

Především, děl jsem já, neslušně lhal ten, kdo si vymyslel onu největší lež o největších bytostech, totiž jak Úranos učinil to, co o něm vypravuje Hésiodos, a jak zase Kronos se mu pomstil.²⁷

O Kronových pak činech a co s ním udělal jeho syn, ani kdyby to

bylo pravda, nemyslel bych, že by se mělo jen tak povídati před nerozumnými a mladými lidmi, nýbrž nejlépe by bylo o tom mlčet; a kdyby již se o tom snad muselo mluvit, aby to slyšelo jako posvátné tajemství co možná nejméně lidí, když byli obětovali ne sebe,²⁸ nýbrž nějakou velikou obět, kterou by bylo těžko opatřit, jen aby se co nejméně lidem dostalo přiležitosti to uslyšeti.

Věru, tyto pověsti jsou povážlivé.

b A nesmějí se vypravovati, Adeimante, v naší obci. Nesmí se před mladým člověkem říkati, že páchaje svrchovaná bezpráví nedělal by nic divného, ani kdyby svého otce pro nějaký přečin jakýmkoli způsobem trestal, nýbrž že by dělal právě to, co dělali první a největší z bohů.

Bůh ví, řekl Adeimantos, ani mně samotnému se nezdá vhodné, aby se to povídalo.

c Také vůbec ne, že bohové s bohy válčí a nástrahy si činí a se potýkají – vždyť to ani není pravda –, ač mají-li nám budoucí strážcové obce pokládati za největší neřest lehkovážně se vespolik znepráteleovati; ani boje s Giganty jim nesmějí býti vypravovány anebo vyobrazovány, ani mnohé jiné rozmanité sváry bohů a heroů s jejich příbuznými a členy jejich vlastních rodin. Naopak hledíme, jak bychom děti přesvědčili, že se nikdy nevyskytlo žádné nepřátelství občana proti občanu a že takové počínání jest hříšné: takové věci musí jim vypravovati hned v mládí starci

d i starší a také básníky třeba donucovati, aby pro dospívající mládež v tomto smyslu vytvářeli své báje. Ale jak Héra byla spoutána od syna a jak svržen byl Héfaistos od otce, protože chtěl pomáhati matce, když byla bita, a bitý bohů, jak je vylíčil Homér, těch nelze připouštěti do naší obce, a již jsou myšleny alegoricky nebo bez alegorií.²⁹ Neboť mladý hoch není s to, aby rozeznal, co jest alegorie a co ne, nýbrž cokoli přijme v tak útlém věku do svého vědomí, to se obyčejně stává nesmazatelným a nezměnitelným; proto tedy jistě vši silou jest dbáti o to, aby ta první vypravování, která slyší, obsahovala myšlenky po stránce mravní co nejkrásnější.

18. To jest rozumné, pravil Adeimantos. Ale kdyby se nás někdo dále ptal i na to, které jsou to myšlenky a která vypravování, která bychom řekli?

A já jsem odpověděl: Adeimante, nejsme nyní básníky já a ty, nýbrž zakladatelé obce; zakladatelům pak sluší znáti všeobecné zásady, podle kterých mají básníci tvořiti báje a proti kterým tvořiti jim nesmí býti dovoleno, ale tvořiti báje není jejich věcí.

Dobře; avšak o to právě jde, které to jsou zásady pro vypravování o bozích?

Asi takovému, děl jsem já: vždy třeba věrně podat, jaký bůh vskutku jest, ať jej kdo líčí v básni epické nebo v písniích nebo v tragédii.

Ano, to jest třeba.

Nuže, což není bůh ve skutečnosti dobrý a nemá se o něm takto mluvit?

Zajisté.

Ale věru nic z toho, co jest dobré, není škodlivé, pravda?

Myslím, že není.

Zdalipak tedy způsobuje škodu, co není škodlivé?

Nikterak.

A co neškodí, činí něco zlého?

Také to ne.

Co však nepůsobí žádného zla, jistě není ani příčinou žádného zla?

Jak také?

A což, jest dobré prospěšné?

Ano.

Jest tedy příčinou šťastného stavu?

Ano.

Není tedy dobré příčinou všeho, nýbrž jest příčinou toho, co jest v dobrém stavu, zlého však není příčinou.

Docela správně.

Tedy ani bůh, protože jest dobrý, nemůže býti příčinou všeho, jak se většinou říká, nýbrž jest příčinou jen málo věcí na světě, kdežto u většiny není příčinou; vždyť máme mnohem méně dob-

rého než zlého, a kdežto při dobrém nesmíme přičítati příčinu nikomu jinému, při zlém jest hledati nějaké jiné příčiny, a ne boha.

Jistou pravdu díš, jak se mi zdá.

Nesmíme tedy věřiti ani Homérovi ani jinému básniku, když si bez rozmyslu činí tuto nesprávnou představu o bozích a pravi,

dva suýy že u prahu Diova stojí,

losy dobrými jeden a špatnými naplněn druhý;

a komu Zeus dá směr z obojích,

toho že brzy štěstí a brzy zas neštěstí potká,

ale komu tak nedá, nýbrž jen toho druhého, nesmišeného,

toho zas zoufalý hlad pak prohání po jasné zemi;

e ani že jest nám Zeus dárcem

dobrého jakož i zlého.³⁰

19. Řekne-li dále někdo, že zrušení přísah a úmluv, které způsobil Pandaros,³¹ vyšlo od Athény a Dia, neschválíme to, ani že svár bohů a jeho rozsouzení vyšlo od Themidy a Dia,³² ani nesmíme dovoliti, aby mladí lidé poslouchali, jak pravi Aischylos,

bůh učiní, že vzklíčí vina u lidí,

když umíní si z kořen zničit celý dům.

Ale líčí-li kdo v básni osudy Niobiny,³³ odkud jsou uvedené jarmby, nebo osudy Pelopovců³⁴ nebo válku trójskou nebo některou jinou z těchto látek, buď nesmíme připustiti, aby to vypravoval jako činy boha, anebo jestliže to dělá, ať nalezne si pro to asi ten důvod, jakého nyní my hledáme, a řekne, že bůh jednal dobře a spravedlivě a oni že měli prospěch z toho, že byli trestáni; že však jsou nešťastni, kdo trpí trest, a že původcem toho byl bůh, to nesmí býti básniku dovoleno vyprávěti. Ale kdyby vypravovali, že zlí ve svém neštěstí měli potřebě trestu a že pokoutou se jim dostalo od boha dobrodini, to jim dovolíme; že by však bůh, bytost dobrá, byl se kdy sial někomu příčinou zla, proti tomu mínění třeba vším způsobem bojovati a brániti, aby nikdo takto v naší obci nemluvil,

má-li v ní býti zákonitý řád, a aby toho nikdo neposlouchal, ani mladý ani starý, ať by to bylo vypravováno v řeči vázané nebo nevázané: takové řeči by nebyly ani zbožné ani nám prospěšné, ani samy se sebou souladné.

Souhlasím s tebou v tomto zákoně, řekl Adeimantos, a jsem jim spokojen.

To by tedy byl jeden ze zákonů a zásad o bozích, jímž se bude musiti každý řídit v řeči i básněni, že totiž bůh není původcem všeho, nýbrž jen dobrého.

A úplně dobře stačí.

Pak je tu druhý. Myslíš, že bůh jest nějaký kejklíř a že se zjevuje ve vyčiňaném okamžiku brzy v té, brzy v oné podobě, hned že v ni vystupuje sám a proměňuje přítom svůj zjev ve všelijaké podoby, hned že nás šálí a činí, že vidíme takové jeho zdánlivé příznaky, či že jest bytost jednotná a vůbec nikdy nevystupuje ze své vlastní podoby?

To nedovedu tak hned říci.

Nuže poslyš: kdyby něco vystupovalo ze své podoby, není nutno předpokládati, že se mění buď samo sebou nebo působením něčeho jiného?

Nutno.

Není-li tu pravda, že to, co jest v nejlepším stavu, bývá nejméně přejinačováno a méněno působením něčeho jiného? Jako například působí-li na tělo jídla a nápoje a námahy, nebo na kteroukoli rostlinu úpal a větry a podobné vlivy, zda se nejméně nemění to, co jest nejzdravější a nejsilnější?

Tak jest.

A o duši neplati, že nějaký vliv zvnějšku by nejméně porušil a přejinačil tu, která jest nejstatečnější a nejrozumnější?

Ano.

A jistě tomu tak jest i se vším složitým nářadím, stavbami a rouchy, že věci, které jsou dobře zhotoveny a jsou v dobrém stavu, nejméně se mění působením času a jiných vlivů.

Jest tomu tak.

- b Všechno tedy, co jest v dobrém stavu, buď od přírody nebo uměním nebo obojím, jest v nejmenší míře přístupno změně způsobované něčím jiným.
Podobá se.
Ale bůh a co jest božího jest přece po každé stránce nejlepší.
Jak by ne?
Proto tedy bůh asi nikterak nemá mnoho podob.
Ovšemže ne.
20. Ale snad sám sebe proměňuje a přejínáčuje?
Patrně, ač jestliže se vůbec přejínáčuje.
Zdalipak se tedy proměňuje v bytost lepší a krásnější, než jest sám, či v horší a ošklivější?
c Nutně vyplývá, že v horší, jestliže se přejínáčuje; vždyť přece nefekneme, že bohu chybí krásy nebo ctnosti.
Zcela správně, děl jsem já. A když tomu tak jest, myslíš, Adeimante, že by se někdo dobrovolně čínil horším po některé stránce, ať bůh, nebo člověk?
Nemožno.
Nemožno tedy také o bohu mysliti, že by se chtěl čímiti jiným, nýbrž, jak se podobá, každý z nich jsa nejkrásnější a nejlepší, jak jen možno, trvá stále jednotně ve své podobě.
To jest, jak se mi zdá, docela nutný důsledek.
d Ať nám tedy přáteli, žádný z básníků neřká, že *bohové podobni hostům, již z ciziny přišli, chodí od města k městu, své měníce všelijak tváře*,³⁶ ani Prótea³⁶ a Thetidu³⁷ ať z nich nikdo nepomlouvá, ani ať v tragédiích nebo v jiných básních neuvádí Héru, jak ve změně podobě jako kněžka sbírá dárky
pro živné děti, jež zplodil Inachos, argolská řeka,³⁸
e ani ať nám nepovídají množství takových jiných nepravd. Také ať jim nevěří matky a neděsí děti špatným vypravováním bájí, že pryč v noci obcházejí jisti boží, berouce na sebe podoby mnoha všelijakých divných bytostí; tím se jednak rouhají bohům, jednak číni děti bojácnejšími.

Arciže.

Ale snad jest to tedy s bohy tak, že se sami neproměňují, avšak v nás vzbuzují zdání, že je vidíme v rozmanitých podobách, a tím nás klamou a šálí?

Snad.

Jak že! Bůh že by chtěl lháti, ukazuje nám buď slovem nebo skutkem přelud?

Nevím.

Nevíš, tázal jsem se, že opravdovou lež – možno-li tak říci – všichni bozi i lidé nenávidí?

Jak to myslíš?

Tak, že nikdo úmyslně nedovoluje lháti nejvyšší části své bytosti a o nejvyšších věcech, nýbrž ze všeho nejvíce se bojí, jen aby tam lži měl.

Ani teď ještě nerozumím.

Protože se domníváš, že mluvím něco příliš vysokého; já však míním, že nikdo by za nic na světě nechtěl připouštět do své duše ani vlastní, ani cizí lež o skutečné pravdě ani nevědomost a tam ji chovati a trvale míti a že ji v takovém případě všichni nejvíce nenávidí.

Ovšem, daleko nejvíce.

Avšak, jak jsem právě tvrdil, tohle by se mohlo nejsprávněji nazývati opravdovou lží, nevědomost v duši toho, kdo podlehl nepravdě; neboť lež pronášená slovy jest jen jakési napodobení toho duševního stavu a obraz později vzniklý, ne zcela čistá nepravda. Či není tomu tak?

Ovšem že ano.

21. Skutečná lež jest tedy nenáviděna netoliko od bohů, nýbrž i od lidí.

Tak se mi zdá.

A co lež pronášená slovy? Kdy a komu jest užitečná, tak aby nezasluhovala nenávisť? Nebývá to vůči nepřátelům a vůči takzvaným přátelům, když se v šílenství nebo v nějakém zaslíbení rozumu pokoušejí dělati něco zlého, že tehdy se osvědčuje užitečnou jako lék pro jeho odvrácení? A v bájích, o kterých jsme právě mluvili, když z neznalosti, jak tomu doopravdy jest s těmi staro-

věkými ději, připodobňujeme lež co nejvíce pravdě a činíme ji takto užitečnou?

Ba věru, tak tomu jest.

Nuže, pro který z těchto důvodů mohla by lež být užitečná bohu? Zdalipak by lhal snad proto, že nezná, co se v dávné minulosti událo, a proto mluví z dohadu?

To by bylo směšné.

Lživého básníka tedy v bohu není.

Ne, jak se mi zdá.

Ale snad by lhal z bázně před nepřáteli?

Ani zdaleka ne.

Snad tedy pro nerozum nebo šílenost bytosti jemu blízkých?

Ale vždyť nikdo nerozumný a šílený není bohu milý.

Není tedy důvodu, proč by bůh lhal?

Není.

Vůbec tedy všechno daimonské a božské jest prosto lži.

Docela.

Bůh jest tedy bytost zcela jednotná a pravdivá v činu i slově a ani sám se neproměňuje, ani jiných neklame, ani přízraky ani řečmi ani sesláním znamení, a to ani ve bdění, ani ve snu.

Podle tvé řeči i mně se ta věc tak zdá.

Připouštíš tedy, děl jsem, že to jest ta druhá zásada, podle které třeba o bozích mluvíti i básniti, totiž že ani sami nejsou kejkliři a neproměňují se, ani nás nezavádějí lžemi v slově nebo v skutku? Připouštím.

Ač tedy Homéra v mnoha jiných věcech chválíme, přece nepochválíme to, jak Zeus posílá sen Agamemnonovi,³⁹ ani u Aischyla,⁴⁰ jak Thetis dí, že Apollón, zpívaje o její svatbě,

vypočítával její štěstí mateřské

a dlouhý život dětí, prostý nemocí,

a vylíčiv můj osud, ve všem blažený,

pak zapěl paian, plně mě tak nadějí.

I doufala jsem, božská ústa Foibova

že nelžou, věštným naplněná uměním.

Než on, jenž sám tam zpíval, sám byl hostem mým

*a sám to věští, sám jest, který usmrtil
mi syna mého...*

Když by kdo takto mluvil o bozích, pohoršení jej odmítneme a nevypravíme jeho hry, ani nepřipustíme, aby ho užívali učitelé při vychovávání mládeže, mají-li se naši strážcové státi bohobojnými a bohu blízkými, jak nejvíce člověku možno.

Úplně souhlasím s těmito zásadami, pravil Adeimantos, a chci jich užívatí jako zákonů.

běda, tak přece i trvá v Hádově příbytku jakás duše a bytostí stín, však život jí docela chybí

a

sám aby vědomí měl, ti druží jsou téžavé stíny

a

duše vylétla z těla a odešla v Hádovu říši, lkajíc pro osud svůj a ztrativši mužnost i mládí

a

neb odlétla s šelestem duše pod zemi jakoby dým

a

a jako netopýři když v zákoutí příšerné sluje s šelestem poletují, když některý se stropu skáče z jejich chomáče spadne, v němž nahoře spolu se drží, s takovým šelestem ony se pospolu braly.⁴¹

Homéra a ostatních básníků poprosíme, aby se nehoršili, jestliže tato a všechna taková místa škrtneme; ne že by to nemělo básnické ceny a že by to lid rád neposlouchal, nýbrž proto, že čím to jest básnický lepší, tím méně to smějí poslouchati chlapeci i muži, kteří mají býti syny svobody a otroctví se báti více než smrti. Docela správně.

2. Nuže, k tomu třeba odstraniti všechna s tím související děsná a strašná jména, ty řeky Lkání a Hřůzy, duchy a kostlivce a všechna jiná slova tohoto rázu, při nichž všem posluchačům probíhá mráz po zádech. A snad to jest dobré k něčemu jinému; my však se bojíme o naše strážce, aby nám nedostali z takového mražení horkost a nadmíru nám nezměkli.

A právě se bojíme.

Musíme to tedy odstraniti?

Ano.

A dbáti opačného rázu v řeči i básnění?

Knih třetí

386 1. Nuže, co se týče bohů, děl jsem já, takové asi řeči patrně mají slyšati a zase neslyšati hned z mládí ti, od kterých se čeká, že budou bohy i rodiče ctíti a náležitě si vážiti vzájemného přátelství.

A myslím, že se na to správně díváme.

A což, mají-li býti stateční? Zda není třeba vštěpovati jim mimo to takové myšlenky, které dovedou učiniti, aby se co nejméně báli smrti? Či myslíš, že by se někdo kdy osvědčil statečným, kdo by měl v sobě tento strach?

Bůh ví, že nikoli.

A což, myslíš, že někdo, kdo věří, že jest onen život v podsvětí a že jest hrozný, bude prost strachu před smrtí a v bitvách že dá přednost smrti před porážkou a otroctvím?

Nikoli.

Musíme tedy, jak se podobá, i při těchto bájech dozíratí na jejich vypravovatele a prositi jich, aby jen tak zhořla nehaněli života v Hádu, nýbrž spíše jej chválili, sice že by jejich řeči nebyly ani pravdivé ani prospěšné těm, kdo se mají státi bojovnými muži.

To ovšem musíme.

Vyskrtneme tedy, děl jsem, počnouce od těchhle veršů, všech-ny takové věci jako

*věru bych raději chtěl jako nádeník jinému sloužit
iřeba i chudému muži, jenž z majetku skrovného žije,
nežli tu nad všemi mrtvými vládá, v nichž zanikl život*

a

*d smrtelným lidem i bohům že obydlí jeho se zjeví,
tmavé a plné hrůz, jehož děsí se samotní bozi*

a

Patrně.

d Odstraníme tedy i pláč a nářky vážených mužů?

Nutně, zrovna tak jako to první.

Nuže pozoruj, děl jsem, odstraníme-li to právem, či ne. Tvrdíme, že řádný muž nebude pokládati za něco hrozného smrt jiného muže řádného, i když to jest jeho přítel.

Tak jest.

Nebude tedy pro něho nařikati, jako by se mu bylo stalo něco zlého.

Nikoli.

e Avšak i to tvrdíme, že takovýto muž nejvíce sám sobě stačí k spokojenému životu a proti ostatním že nejméně má potřebi druhého.

Pravda.

Pro něho jest tedy ztráta syna nebo bratra nebo jmění nebo čehokoli jiného nejméně hrozná.

Jistěže nejméně.

Nejméně tedy také nařiká a snáší co nejkliidněji, kdykoli jej stihne nějaké takové neštěstí.

Daleko nejkliidněji.

Právem tedy můžeme odstraniti nařikání slovatných mužů a ponechati je ženám, a ani to ne váženým, a špatnému druhu mužů, aby ti, které vychováváme právě ke sřežení země, měli odpor před podobným počináním.

Správně.

Tedy opět poprosíme Homéra a ostatních básníků, aby neličili syna bohyně, jak

*na bohu ležel chvíli a chvíli zas obrácen naznak,
hned zase tvářil k zemi*

a pak zase zpřítma stanov jak zarmoucen po břehu moře, jež nezná únavy, bloudil, ani jak oběma rukama nabrav černavého prachu posypal si hlavu a jiné věci s pláčem a nařikáním dělal podle líčení básníkovy; ani aby Priamos, blízký potomek bohů, úpěnlivě prosil a

se váleje v blátě

z mužů jmenoval svých zvlášť každého po jeho jméně.

A ještě mnohem důtklivěji budeme žádati, aby ovšem neličili bohů, jak nařikají a mluví

ach, já nebohá matka a nešťastný hrdinný syn můj;

a když už tak bohy líčí, aspoň aby se neodvažovali tak ncnáležitě vypodobňovati nejvyššího z bohů, aby říkal

*běda, milého muže, jak stihán jest okolo města,
vlastníma očima zřím a srdce mi lítostí puká*

a

*běda mi, sudba že jest, by Sarpédón, nad jiné milý,
byl mi Patroklem sklán, tím Menoitiovým synem.*⁴²

d

3. Neboť, milý Adeimante, kdyby nám mládež takové řeči vážně poslouchala a neodmítala je s posměchem jako výroky nedůstojné, stěží by kdo pokládal takovoto jednání za nedůstojné pro sebe, člověka, a sotva by si činil výčitky, kdyby i jeho napadlo něco takového buď mluvíti nebo dělati, nýbrž beze všeho ostychu a přemáhání dlouhé by při malých utpeních přel žalozpěvy a vedl nářky.

Úplnou pravdu díš.

e Avšak to nesmí býti, jak nám právě ukázal náš úsudek; jemu třeba věřiti, dokud nás někdo nepřesvědčí jiným, lepším.

Jistěže nesmi.

Ale ani smíšky nesmějí býti naši strážcové. Myslím totiž, že kdykoli se někdo poddává silnému smíchu, způsobuje takový výbuch také výbuch v opačném směru.

To si myslím.

Nelze tedy schvalovati, ani líči-li kdo vážné lidi, jak jsou přemáháni smíchem, a ještě mnohem méně, líči-li tak bohy.

To jistě mnohem méně.

Nuže tedy neschválíme ani těchto Homérových slov o bozích

na to pak v nezkratitelných tu propukli blažení boží,
jakmile Hefajsta zřelí, jak v chvatu se po siní pachti.⁴³

toho nelze schvalovati podle tvých slov.

b Chceš-li to pokládati za má slova, pravil Adeimantos, věru, nikterak toho nelze schvalovati.

Ale také právě sluší přikládati velikou cenu. Neboť jestliže jest správné, co jsme právě řekli, a je-li lež vskutku bohům nepotřebná, lidem však užitečná jako jakýsi druh léku, patrně, že takovou věc jest odevzdáti lékařům a neodborníci že se jí nemají ani dotknouti.

To jest jasné.

Tedy správčům obce, ač jestliže vůbec komu, náleží mluvití nepravdu buď nepřátelům nebo občanům ve prospěch obce, kdežto z ostatních nikdo se nesmí chápati takového prostředku; nýbrž selže-li prostý občan před takovýmto správci, prohlásíme to za týž a ještě větší přečin, než kdyby nemocný lékař nebo cvičenec učitelé nepověděli pravdu o svém tělesném stavu nebo kdyby někdo řidiči lodí nemluvil pravdu o lodi a lodnicích, jakou zkušenosť má buď sám nebo některý ze spolulavců.

Jistá pravda.

d Jestliže tedy správce přistihne v obci při lži někoho jiného

z těch, kdo umění znají,

věšice neb hojice neduhů zlych neb tesaře dřeva,⁴⁴

potrestá ho, protože zavádí způsoby, které přinášejí obci právě tak jako lodi rozvrat a záhubu.

Ovšem, ač jestliže mají po slovech následovati činy.

A dále nebude našim jinochům potřeba také rozumné uměnosti?

Jak by nebylo?

e Nezáleží pak umětenost všeobecně přede vším v tom, aby poslouchali představených a sami aby se ovládali v pozitětech pití, lásky a jídla?

Zdá se mi, že ano.

Řekneme tedy, myslím, že jest dobře pověděno, jak praví u Homéra Diomédés

*brachu, tiše tu sed' a mého poslouchej slova*⁴⁵

a co následuje

*Achajové ši statní
milčky, z víděl svých majice strach*⁴⁶

a všechny jiné takové výroky.

Dobře.

Ale co takováhle slova:

*opilce, mající oči jak pes a srdce jak jelen*⁴⁷

a tak dále, to jest také dobré? A tak i všechny jiné zpupné řeči, 390 které kdo z prostých občanů promluvil k představeným, v próze nebo v básni.

To není dobré.

Ano, myslím, že slyšeti to neprospívá mladíkům aspoň k výchově rozumné umětenosti; jestliže jim to poskytuje nějaké jiné libosti, to by nebylo nic divného. Či jak se na to ty díváš?

Také tak.

4. A což líčiti, jak nejmoudřejší muž praví, že nejkrásnější ze všeho se mu zdá, když

stojí tu stoly

plné chleba i masa a víno když z měsídla číšník

*čerpaje roznáší kolem a nalévá každému v pohár,*⁴⁸

zdá se ti, že poslouchati to jest prospěšné zdrženlivosti mladého muže? Anebo že

*nejsmutnější jest zemřítí hladem a dojít tak sudby.*⁴⁹

c anebo jak Zeus, co si byl usmyslel, když sám jediný bděl, ani ostatní bozi a lidé spali, hned na to všechno v milostném roztožení zapominá, a spatřiv Héru, tak jest rozčilen, že nechce už ani do domu vejíti, nýbrž touží hned na místě na zemi s ní obcovati, právě, že jest jat takovou touhou, jako nebyl ani tehdy, když

poprvé se scházeli, „aby nevěděli milí rodiče“⁵⁰ nebo jak Arés a Afrodité byli spoutáni od Héfaista z podobné příčiny.⁵¹

Bůh ví, nikoli, to se mi nezdá prospěšné.

Ale zato, děl jsem, jsou-li kde řečí a činem dávány od známých mužů nějaké příklady otužlosti proti všem věcem, na to se mají dívatí a to mají poslouchati, jako

pak se udeřil v hrud' a srdce své pokáral slovy:

„Vzmuž se přec, srdce, vždyť jindy jsi přestálo horší již věci!“⁵²

Docela správně.

Také nesmíme dovoliti, aby naši mužové byli úplatní nebo milovní peněz.

Žádným způsobem.

Ani se jim nesmí zpívatí, že

dary i bohy získati lze i ctihodné krále;⁵³

ani Achilleova vychovatele Foiniká⁵⁴ nelze chváliti, jako by byl náležitě mluvil, když Achilleovi radil, aby dostane-li dary, pomáhal v boji Achajům, bez darů však aby neustával od hněvu. Ani o Achilleovi samém si to nebudeme mysliti a neuznáme, že byl tak milovný peněz, že přijal dary od Agamemnona anebo že za výkupné mrtvolu vydal,⁵⁵ jinak však že nechtěl.

Věru není slušno chváliti takovoto věci.

Kvůli Homérovi se ostýchám tvrditi, děl jsem, že jest to přímo hřích, říkati takové věci o Achilleovi a jiným, když tak mluví, věřiti; dále také že k Apollónovi řekl:

zklamals mne, dalekosířelný, jenž ze všech jsi nejhorší bohů;

věru bych se ti pomstil, jen síly kdybych měl dosti.⁵⁶

a že se neposlušně choval k bohu řecky⁵⁷ a byl hotov s ním bojovati a dále že řekl o křtici posvěcené bohu jiné řeky, Spercheiovi,⁵⁸ „Patroklu rekovi dám, by vzal si tuto mou kadeř“, Patroklu mrtvému, a nelze věřiti, že to vskutku udělal. A dále co se týče vličení Hektora⁵⁹ kolem mohyly Patroklovy a pobití zajatců nad jeho hranicí,⁶⁰ všechno to prohlásíme za nepravdu a nenecháme naše lidi věřiti, že Achilleus, syn bohyně a Péléa, může velmi rozumného

a vnuka Diova, vychovaný od velemoudrého Chiróna, že by byl býval zatížen tak velikým rozporem a nosil v sobě dvě nemoci navzájem protivné, sprostotu spojenou s hrabivostí a na druhé straně zpučnost proti bohům a lidem.

Máš pravdu.

5. Ani tomuhle tedy nevěřme, děl jsem, a nedovolme vypravovati, že Théseus, syn Poseidónův, a Peirithoos, syn Diův, se vypravili na tak hrozně loupeže⁶¹ anebo že by se byl opovážil některý jiný syn boží nebo hérós spáchatí hrozná a bezbožná skutky, jaké se jim nyní líživě přičítají; ale donucujme básníky, buď aby neříkali, že to jsou činy těchto mužů, nebo aby říkali, že tito mužové nejsou potomky bohů; obojího však ať netvrdí, ani ať se nepokoušejí namlouvati mládeži, že boží plodí zlo a héróové že nejsou o nic lepší než lidé. Jak jsme řekli již dříve, nejsou ty věci ani zbožné ani pravdivé, neboť jsme přece dokázali, že od bohů zlo pocházeti nemůže.

Tak jest.

A dále jsou jistě škodlivé těm, kdo je slyší; neboť pak si každý sám svou vlastní špatnost odpustí, nabýv přesvědčení, že takovoto věci pryč dělají a dělali i

s bohy kdo jsou spřízněni

a Diovi jsou blízcí, kteří na Idě

i oltář mají Dia otce v aithéru

a

a ještě nezmizela krev z nich daimonů.⁶²

Proto třeba učiniti přítrž takovým bájím, aby nevštěpovaly naši mládeži lehkomyšlné posuzování špatnosti.

Dozajista.

Který pak obor nám ještě zbývá, když určujeme, jaké řeči jest mluvití a jaké ne? Neboť jak se má mluvití o bozích, to jsme již řecli, a také o daimonech, heróích a o podsvětí.

Ovšemže.

Nuže, nezbývá ještě také říci, jak se má mluvití o lidech?

Patrně.

Dobře, to však nám jest nemožno, příteli, hned teď stanoviti. Jak to?

Protože, myslím, řekneme, že podle všeho i básníci a vypravovatelé nesprávně mluví o lidech právě ve věcech nejdůležitějších, že prý totiž mnozí lidé nespravedliví jsou šťastni a naopak spravedliví nešťastní, že jest prospěšno páchat bezpráví, děje-li se to skrytě, a spravedlnost že jest cizí prospěch, ale vlastní škoda; a takovéto řeči, myslím, zakážeme a nařídíme hlásati opačné zásady v písních i v bájích. Či nemyslíš?

Ba zcela jistě to vím.

Jestliže tedy uznáš, že mám pravdu, mohu říci, že jsi tím uznal, co tak dlouho hledáme?

To jsi to dobře chytil.

Nuže tedy, že řeči o lidech musí býti takovéto, o tom se na dobro domluvíme tehdy, až nalezneme, co jest spravedlnost a že jest svou přirozenou podstatou prospěšná tomu, kdo ji má, ať se zdá spravedlivý, nebo nezdá.

Jistá pravda.

6. Tolik tedy o obsahu slovesných skladeb; dále pak jest, jak myslím, uvážiti o způsobu přednesu, a tím budeme úplně hotovi s úvahou, co jest podávati a jak jest to podávati.

Tu pravil Adeimantos: Tomu nerozumím, co myslíš.

Ale to musíš, děl jsem; nuže, snad tomu takhle porozumíš lépe. Zdalipak není všechno, co podávají vypravovatelé báji nebo básníci, líčení toho, co se buď stalo nebo co jest nebo co bude?

Co jiného?

Zdali to neprovádějí buď prostým vypravováním nebo vypravováním s užitím napodobení nebo spojením obou těchto způsobů?

I o tom potřebuji jasnějšího poučení.

Směšný jsem to učitel a nejasný, jak se podobá; nuže tedy udělám to jako nedovedení vykladači a pokusím se ti ukázati, co chci, ne na celku, nýbrž na jedné vybrané části. Tak mi řekni: znáš začátek *Iliady*, kde praví básník, že Chryseés prosil Agamemnona, aby mu propustil dceru, ten pak že se horšil a onen, když nedosahl, co chtěl, prosil boha o potrestání Achaňů?

393

Arciže.

Víš tedy, že až k těmto veršům

a všech pak Achaňů prosil,

Atreovců dvou však nejvíce, vůdců to mužstva⁶³

mluví básník sám a ani se nesnaží obracetí naši pozornost jinam, jako by to vypravoval někdo jiný než on; ale co následuje, mluví, jako kdyby on sám byl Chryseés, a pokouší se co nejvíce v nás způsobiti zdání, že to není Homér, kdo mluví, nýbrž ten starý kněz. A tak má upraveno i téměř celé ostatní vypravování o událostech v Iliu a o příbězích na Ithace i v celé *Odysseii*.

Ovšemže.

Nuže, není-li to vypravování, i když podává přímou řeč i když částí mezi přímými řeči?

Jak by ne?

Ale kdykoli pronášej nějakou přímou řeč ústy některé jiné osoby, zdalipak nepozorujeme, že tehdy svou řeč co nejvíce připodobňuje pokaždé tomu, koho napřed uvedl jako mluvčího?

Pozorujeme, zajisté.

Nuže připodobňovati sebe k jinému buď hlasem nebo podobou zdalipak neznamená napodobovati onoho, komu se připodobňujeme?

Arciže.

V takovém tedy případě tento i ostatní básníci provádějí vypravování patrně s užitím napodobování.

Ovšemže.

Kdyby však básník sebe nikde neskryval, byla by celá jeho báseň a celé vypravování provedeno bez napodobení. Abys však neřekl, že zase nerozumíš, vyložím ti, jak by se to mohlo státi. Kdyby totiž Homér po slověch, že přišel Chryseés, nesa výkupné za dceru a jako prosebník Achaňů, nejvíce pak králů, pokračoval, ne jako by se byl stal sám Chrysem, nýbrž ještě stále jako Homér, poznáváš, že by to nebylo napodobení, nýbrž prostě vypravování. Znělo by pak asi takto — řeknu to však řeči nevázanou, neboť nejsem žádný básník —: Kněz přišed přál jim, aby jim bohové dali, aby dobudouce Tróje sami se vrátili bez pohromy, avšak jemu aby

vydali dceru za přijaté výkupné a ze zbožného ostychu před bohem. To když řekl kněz, ostatní citili posvátnou úctu a přísvedčovali mu, avšak Agamemnón rozlíčen mu kázal, aby hned odešel a podruhé již nikdy nepřicházel, sice že by mu pak nepomohla ani berla ani kněžský vínek; jeho dcera prý dřive u něho v Argu ze staré, než bude vydána; poroučel mu odejít a nedrážditi, chce-li se zdřav vrátiti domů. Stařec, uslyšev to, se zalekl a tiše odcházel; když pak pooděšel z tábora, vroucně se modlil k Apollónovi, volaje jeho příjmení a připomínaje mu i žádaje odplaty, jestliže mu kdy učinil libý dar při stavbách chrámů nebo při obětech žertev; v odměnu za to prosil, aby pomstil na Achájích jeho slzy svými stělamí... Takto, příteli, se provádí prosté vypravování bez napodobení.

Rozumím.

7. Rozuměj tedy také, děl jsem, že na druhé straně opak toho vzniká, když někdo odstraňuje básnickovy vložky mezi přímými řečmi a ponechává jen střídavé rozmluvy.

I tomu rozumím, tak tomu jest v tragédiích.

Docela správně jsi poznamenal a myslím, že jsem ti již objasnil, co jsem dřive nedověděl, že totiž jeden způsob básnění a skládání bájí záleží veskrze v napodobení, a to jest, jak sám pravíš, tragédie a komedie, druhý v podání samotného básníka – ten bys našel nejvíce v dithyrambech –, třetí pak, záležící v obojím, jest jednak v básnietví epickém, ale i leckde jinde, rozumíš-li mi.

Ano, teď rozumím, co jsi chtěl prve říci.

A vzpomeň si také na to předtím, že jsme totiž probrali, co se má říkat, že ale ještě musíme uvažovat o tom, jak se to má říkat.

Ano, pamatuji se.

Nuže, co jsem tím myslel, bylo právě tohle, že se musíme dohodnouti, zdali dovolíme básníkům, aby ve svých vypravováních veskrze napodobovali anebo aby napodobovali jen v některých částech a v jiných ne, a v kterých tak i onak, anebo aby vůbec nenapodobovali.

Hádám, že zkoumáš, zdali přijmeme tragédii a komedii do své obce, či ne.

Snad, děl jsem já, snad i více než to; věru to ještě sám nevím, ale kamkoli nás zanese myšlenka, podobna větru, tam třeba jíti.

Dobře to pravíš.

Nuže tedy, Adeimante, přihlédni nyní k tomu, mají-li naši strážcové býti nějak napodobitelé, či ne; či i zde vyplývá odpověď z předcházející myšlenky, že jeden každý může dobře konati takto, ko jeden úkon a ne více, sice kdyby se o to pokoušel a chytil se mnohých prací, že by nedosáhl ani v jedné nějaké dokonalosti? Nepochybně.

Nuže, platí totiž i o napodobování, že jeden člověk nedovede tak dobře napodobovati mnoha věci jako jedné?

Jistě nedovede.

395

Stěží tedy bude moci konati nějaké vážné zaměstnání a současně mnoho napodobovati i býti odborným napodobitelem, poněvadž tíž lidé nedovedou současně dobře napodobovati tuším ani dvou podob, napohled vespolek blízkých, jako například při skládání komedie a tragédie. Či nenazýval jsi právě tyto dva obory druhý napodobování?

Ovšem; a máš pravdu, že tíž lidé toho nedovedou.

Ani nemohou býti zároveň rapsódy a herci.

Pravda.

Ano, ani herci v komediích a v tragédiích nebývají tíž mužové; všechny pak tyto úkony jsou napodobování, či ne?

Ano, jsou.

A ještě na menší díly, Adeimante, zdá se mi býti lidská přirozenost rozkouskována, takže nedovede v mnoha oborech krásné napodobovati nebo dělati mnoho těch věcí samých, které jsou vzory napodobenin.

Jistá pravda.

8. Podržíme-li tedy svou první myšlenku, že naši strážcové, zproštěni všech ostatních děl, mají nám býti dokonale odbornými dělníky svobody naší obce a ničím jiným se nezabývati než tím, co se k tomuto úkolu odnáší, nesmějí patrně nic jiného ani dělati ani napodobovati; když však napodobují, musí hned z mládí napodobovati vzory jim příslušné, muže statečné, rozumné, zbožné, čestné a všechno takové, kdežto věci nečestných a vůbec něco

i jinak obyzdného nesmějí ani dělati ani napodobovati, aby ze samého napodobování nezískali to, že by takoví vskučku byli. Či nepozoroval jsi, že napodobování, děje-li se nepřetržitě od samého mládí, přechází v povahu a přirozenost, po stránce těla i hlasu i myšlení?

Ba jistě.

Nepřipustíme tedy, děl jsem, aby ti, o které tak pečujeme a kteří se mají státí muži dobrými, aby oni, mužové, napodobovali ženu,⁶⁴ mladáou nebo starou, buď jak svému muži laje nebo s bohy se pře a vychloubá se svým domnělým štěstím nebo jak se trápí v neštěstí, žalostech a nářcích; nemocnou nebo zamilovanou nebo k porodu pracující už docela ne.

To ovšem nikterak.

Ani otrokyně a otroky v jejich otrockém konání.

Ani to ne.

Pravděpodobně ani muže špatné, zbabělé a konaající opak toho, co jsme právě nyní uvedli, jak si vespolek spílají a jeden druhému se posmívá a nestoudně mluví, buď opilí nebo i strážilví, nebo i všechny jiné ehýby, kterých se takoví lidé v řečech i činech dopouštějí proti sobě i proti jiným. Ani šileným se připodobňovati nesmíme, jich myslím zvykati ani v řečech ani v činech; neboť potřebují sice znáti i šilené i špatné muže a ženy, ale sami nesmějí nic takového ani dělati ani napodobovati.

Jistá pravda.

A což kováře nebo jiné řemeslníky nebo veslaře na trojveslicích nebo jejich velitele nebo něco jiného z takovýchto oborů, to mají napodobovati?

Jak to? Vždyť jim nebude dovoleno ani všimati si něčeho takového.

A dále, řehot koní a řev byků,⁶⁵ šum řek a hukot moře a hřmění a všechny podobné zvuky budou napodobovati?

Ne, však jest jim zakázáno běsniti nebo běsnícím se připodobňovati.

Rozumím-li tedy tomu, děl jsem, co míníš, jest jiný způsob slohu a vypravování, kterého by užíval muž vskučku dokonaly, kdyžkoli má něco říci, a na druhé straně jiný způsob tomu nepo-

dobný, kterého by se vždy držel a kterého by v přednášení užíval člověk opavně přirozenosti i výchovy.

Které to jsou způsoby?

Muž rozumný, zdá se mi, kdyžkoli přijde ve vypravování k nějaké řeči nebo k nějakému činu muže dobrého, rád to bude podávati v první osobě a nebude se styděti za takové napodobování, přičemž bude nejraději napodobovati dobrého, je-li jeho jediná pevná a rozumná, řídkěji však a méně, je-li jeho pevnost zviklána buď nemocí nebo láskou nebo snad i opilostí i jiným podobným dopuštěním osudu. Kdyžkoli však mu přijde mluvit o někom, kdo není pro něj dost dobrý, nebude chtít vážně se připodobňovati horšímu, leda nakrátko, když by konal něco řádného, nýbrž bude se styděti, jednak že není evičen napodobovati takové lidi, jednak i že má odpor proti tomu, aby na sebe přijímal ráz lidí horších, kterými v myslí pohrdá, ledaže by se to dělo jen žertem.

To se rozumí.

9. Nuže tedy, bude užívatí toho způsobu vypravování, o jakém jsme vyloužili o málo výše při básních Homérových, a jeho sloh bude obsahovati obojí, napodobování i prosté vypravování, ale tak, že napodobování bude poměrně malou částí v dlouhé skladbě. Či nemám pravdu?

Ba věru, právě takového rázu musí býti takový řečník.

Naopak zase kdo takový není, ten čím jest horší, tím raději bude všechno předváděti a nic nebude pokládati pro sebe za nedůstojné; a tak se pokusí vážně a v přítomnosti mnoha lidí napodobovati kdeco, jednak, co jsme právě řekli, hrom, burácení větru a krupobítí, zvuky kol a válců, hlasy polnic, fléten a píšťal a všechlikých nástrojů, a také hlasy psů, ovcí i ptáků. A tak bude přednes tohoto záležeti zcela v napodobování hlasem i posuňky anebo bude obsahovati jen jakousi malou míru vypravování.

Nutně jest pravda i toto.

To tedy jsou, děl jsem, ony dva způsoby slohu, o kterých jsem mluvil.

Ano, jsou.

Nuže, jeden z nich má zajisté jen malé přechody,⁶⁶ a kdo by dal své skladbě příslušnou harmonii a rytmus, jest možno při správ-

ním přednesu zachovávatí bezmála touž harmonii a zůstávatí při jedné harmonii – neboť přechody jsou nepatrné – a právě tak i ve zcela podobném rytmu.

Zajisté jest tomu tak.

Co však ten druhý způsob? Zдали nemá naopak potřebí všech harmonií a všech rytmů, má-li býti skladba náležitě přednesena, protože obsahuje nejrozmanitější podoby přechodů?

Docela jest tomu tak.

Zdalipak tedy jest pravda, že všichni básníci a kdo něco přednášejí, mají před sebou buď jeden nebo druhý z těchto způsobů přednesu anebo takový, který vytvářejí z obou směšováním?
Nutně.

Nuže, co učiníme? Přijmeme do naší obce tyto všechny slohy, či jeden nebo druhý z nesmišených, či ten smíšený?

Jestliže mé mínění nabude vrchu, přijmeme jen nesmišené napodobení uslechtilosti.

Ale, Adeimante, i smíšený sloh se líbí, ano, dětem a jejich dozorcům i většině lidí daleko nejvíce se líbí sloh opačný tomu, kterému ty dáváš přednost.

Ano, nejvíce.

Avšak snad bys řekl, děl jsem, že se nehodí pro naši obec, poněvadž u nás není člověka s dvojitou nebo mnohonásobnou bytostí, když každý koná jen jedno.

Pravda, nehodí se.

Proto tedy jediné v takovéto obci nalezneme, že švec jest ševcem a nikoli ještě kromě ševcovství také kormidelníkem a rolník a ne ještě soudcem vedle rolnictví a voják vojákem a ne ještě obchodníkem vedle zaměstnání vojenského a tak dále.

Pravda.

Kdyby tedy přišel k nám do obce muž umějící svou moudrostí všelijak se proměňovatí a všechny věci napodobovatí a chtěl nám předvésti sebe i své básně, patrně bychom se mu s úctou poklonili jako muži svatému, podivuhodnému a milému, ale řekli bychom mu, že není muže takového v naší obci, mezi námi a ani nesmí nikdy býti; i poslali bychom ho do jiné obce, nalijíce vonné masti na hlavu jeho a ovinouce jej vlněným vínkem,⁶⁷ sami pak bychom

ve svém vlastním prospěchu se spokojili prostším a méně líbivým básníkem a skladatelem bájí, který by nám napodoboval sloh muže uslechtilého a mluvil podle oněch zásad, které jsme předepsali hned na počátku, když jsme se počali zabývatí výchovou vojínů.

Ba jistě, tak bychom to dělali, kdyby to na nás záleželo.

Nyní tedy, přáteli, ta část músicického vzdělání, která se vztahuje k vypravování a bájm, jest, jak se podobá, docela probrána; neboť jest pověděno, co jest mluvití i jak jest mluvití.

I mně se tak zdá.

10. Nuže dále zbývá promluvití o způsobu zpěvu a písni?
Patrně.

Zdalipak by tu již každý nenalezl, co musíme říci o jejich náležitých vlastnostech, chceme-li mluvití souhlasně se svými dřívějšími výroky?

A Glaukón usmáv se pravil: O mně, Sókrate, podle všeho neplatí to tvé „každý“; já aspoň bych nemohl určitě ihned pověděti, co asi o tom máme říci; ale tuším to.

Přece však můžesh určitě říci předně to, že píseň se skládá ze tří věcí, ze slov, harmonie a rytmu.

To ano.

Nuže, co se týče jejich slov, zajisté ničím se neliší od řeči nezpívané, pokud mají býti pronášena podle týchž zásad, které jsme vložili nahore, a stejným způsobem?

Pravda.

A harmonie a rytmus mají se ovšem řídití podle textu.

Jak by ne?

Ale nářky a kvílení, jak jsme řekli, v slovesných projevech místa nemají.

Nikoli.

Nuže které pak harmonie mají nářkavý ráz? Pověz mi to, vždyť ty jsi hudebník.

Mixolydická a přísne lydická a některé podobné.⁶⁸

Tyto tedy třeba vyloučiti, neboť nejsou prospěšné ani ženám, které mají býti řádné, neřku-li mužům.
Ovšemže.

Dále pak opilství jest jistě věc strážcům nejméně slušející a právě tak změkčilost a nečinnost.

Jak by ne?

Nuže které pak harmonie jsou změkčilé a pijácké?

To zase některým iónským a lydickým se říká uvoliněné.

Užiješ tedy, příteli, těchto k něčemu u mužů bojovníků?

399

Nikoli; než zdá se, že ti zbývají už jenom dórská a frygická.

Nevyznám se, děl jsem, v harmoniích, ale ponechej onu, která by slušným způsobem napodobovala hlas i melodii toho, kdo v práci válečné i v každém díle síly jest pravým mužem, a potká-li se s nezdařem, buď že jde vsříc ranám nebo smrti, nebo upadne do nějakého jiného neštěstí, ve všech těchto příhodách úporně a vytrvale bojuje s osudem. A dále ponechej jinou, která napodobuje toho, kdo jest v činnosti pokojné a jedná nikoli násilím, nýbrž po dobrém, buď že někoho k něčemu přemlouvá nebo prosí – a to buď modlitbou boha nebo poučováním a napomináním člověka –, nebo naopak, když ho jiný prosí nebo poučuje nebo přemlouvá, ochotně ho poslouchá, a když se mu na základě toho podaří, co si přeje, nevede si zpupně,⁶⁹ nýbrž ve všech těchto věcech jedná rozumně a mírně a výsledky spokojeně přijímá. Tyto dvě harmonie, harmonii síly a povolnosti, které budou nejlépe napodobovati hlasy nešťastných, šťastných, rozumných, mužných, ty ponechej.

Podle toho si neptej se ponechati jiných, než které jsem právě jmenoval.

Podle toho si neptej se ponechati jiných, než které jsem právě jmenoval.⁷⁰

při našich zpěvech a písních.

Jak se zdá, nikoli.

Tedy nebudeme u nás živiti hotovitelů harf a citer a všech nástrojů,⁷¹ které mají mnoho strun a mnoho harmonií.

Zdá se, že ne.

Což hotovitele fléten nebo pištěe, ty přijmeš do obce? Či nemá tento nástroj největší počet strun a nejsou samy panharmonické nástroje napodobeniny píšťaly?

Toť zřejmé.

Zbývá tedy lyra a kithara pro potřebu města, kdežto na venkově mohli by míti pastýři nějakou jednoduchou syringu.

Tak aspoň nám ukazuje úvaha.

A neděláme zajisté nic neslýchaného, příteli, dáváme-li přednost Apollónovi a Apollónovým nástrojům před Marsyem a jeho nástroji.⁷²

Při Diiovi, zdá se mi, že ne.

A při psu,⁷³ děl jsem, ani jsme nepozorovali, že zase vyčišťujeme obec, o níž jsme před chvílí řekli, že bujná.

A učinili jsme zcela rozumně.

11. Nuže tedy, vyčišťujeme i dále. Po harmoniích bychom měli promluvíti o rytmech, nikoli abychom probírali jejich pestré množství a rozmanité takt, nýbrž abychom uviděli, které jsou rytmy života spořádaného a mužného; až budou vypátrány, musíme donucovati takt i melodii, aby se řídily řečí takovéhoho života, a ne aby se ta řeč řídila podle taktu a melodie. Kterépak rytmy to jsou, o tom vylóžití jest tvůj úkol, zrovna tak jako o harmoniích.

Bůh ví, to nedovedu říci. Neboť že sice jsou jisté tři formy,⁷⁴ ze kterých se skládají takt, jako při tónech čtyři,⁷⁵ z nichž vznikají všechny harmonie, to mohu říci ze své zkušenosti; ale jaký život která napodobuje, to říci nedovedu.

Nuže o tom se poradíme s Damónem,⁷⁶ děl jsem, které taktý slušejí nízkosti a zpupnosti nebo nepřičetnosti a jinému zlému stavu a které rytmy jest ponechati vlastnostem opačným; myslím však, že jsem ho slyšel, ale nejasně, jmenovati jakýsi složený enoplíos, daktylos a héróos, že tyto rytmy nevím jakým způsobem pořádal a dával po stejných částech nahoru i dolů, že tam na konci byla doba krátká a dlouhá, a dále, jak myslím, jmenoval jamb a jakýsi jiný útvar nazýval trochejem a připojoval doby dlouhé i krátké. A při tom u některých, pokud se pamatuji, haněl i chválil tempa neméně než rytmy samy – anebo jakousi složeninu obojího, to nemohu říci –, než to, jak jsem řekl, budíž ponecháno až pro Damóna, neboť probrati to vyžaduje zajisté nemalého výkladu. Či myslíš, že ne?

Bůh ví, že ano.

Ale to, že ladnost a neladnost v tvarech a pohybech vyplývá z rytmičnosti a nerytmičnosti, to dovedeš rozeznat?

Jak by ne?

A však rytmičnost se připodobňuje krásné řeči a následuje jí, kdežto nerytmičnosti opaku, a právě tak i harmoničnost a neharmoničnost, ač jestliže se rytmus a harmonie fídí řečí, jak bylo právě pověděno, a ne řeč jimi.

To jistě se musí títo činitelé fídití řečí.

A co způsob slohu, tázal jsem se, a řeč? Neřídí se povahou duše?

Jak by ne?

A slohem to ostatní?

Ano.

Dobrá řeč, harmoničnost, ladnost pohybů a tvarů a eurytmie vyplývají tedy z dobrot povahy; tím nemyslím onu dobrotu, která jest vlastně omezenost a které dáváme pěkné jméno dobroty, nýbrž smýšlení v pravém smyslu slova dobře a krásně zřícené.

Docela správně.

Nemají tedy mladí lidé vždy a všude usilovati o tyto vlastnosti, chtějí-li plniti svůj úkol?

Mají.

Jest věru toho plno malířství a každé takové umění, plno i umění tkací a vyšívání i stavitelství i všeliká výroba ostatního zařízení, nadto i přirozená povaha těl a ostatního ústrojenstva: neboť ve všem tom jest ladnost nebo neladnost. A neladnost, nerytmičnost a neharmoničnost jsou sestry špatné řeči a špatné povahy, kdežto jejich opak jest sourozcem a napodobením vlastností opačných, povahy rozumné a dobré.

Zcela správně.

12. Zdáli jsou to tedy jen básníci, na které musíme dozírat a které musíme nutiti, aby ve svých básních vytvářeli obraz dobrotých mravů, anebo aby vůbec u nás nebásmili, či jest dozírat i na ostatní pracovníky a brániti tomu, aby nevyobrazovali této mravní špatnosti, nevázanosti, nízkosti a neladnosti ani na obrazech živých bytostí ani při stavbách ani v žádném jiném výtvarném díle? Anebo kdo by to nedovedl, ten aby nesměl u nás provozovati

svého umění, aby naši strážcové nebyli odchováni obrazy špatnosti, přičemž by jako na pastvě se zlymi bylinami každý den po kouskách mnoho všelijakých soust uškubli a strávili, a tak, ani nepozorujice, ve své duši hromadili jedno veliké zlo. Než třeba vyhledávati takových umělců, kteří mají nadání stopovati povahu krásného a ladtého, aby naši jinoši jakoby ve zdravém kraji bydlíce ze všeho měli prospěch, odkudkoli by jim přišel buď ke zraku nebo ke sluchu nějaký dojem z krásných děl jako vánek přináše-jící z příznivých míst zdraví, aby tím hned od dětství byli nepozoro- rovaně uváděni v podobnost, přátelství a souzvuk s myšlenkou krásy.

Ano, to by bylo daleko nejkrásnější vychování.

Není-li pak, Glaukóne, vychování hudbou proto nejučinnější, že při něm nejvíce vnikají do nitra duše rytmus a harmonie a nej- silnější ji uchvacují, přinášejíce ladnost, a je-li kdo dobře vychová- ván, činí jej ladným, pakli ne, naopak? A dále proto, že kdo má potřebné hupební vychování, má nejbystřejší zrak pro nedostatky a vady buď lidských děl nebo děl přírody a správně se nad nimi horší; krásné věci chválí a s radostí je přijímaje do duše má z nich potravu a stává se krásným a dobrým, kdežto věci ošklivé správně odsuzuje a nenávidí jich hned v mládí, ještě dříve než jest s to, aby pochopil rozumový důvod; a když pak přijde rozum, vítá jej člo- věk takto vychovaný, poněvadž jej pro svou příbuznost s ním on nejlépe poznává.

Mně alespoň věru se zdá, pravil, že z takového důvodu se výchova zakládá na hudbě.

Právě jako ve čtení jsme se dobře vyznali tehdy, když pro nás nebylo tajemstvím, že ve všem, co sem náleží, se vyskytují písme- na, jichž počet není veliký, a ani v malém, ani ve velkém jsme jimi nepohrdali, jako by nebylo potřeby si jich všimati, nýbrž snažili jsme se všude je poznávati, vědouce, že dříve nebudeme dobrými čtenáři, dokud nebudeme tak daleko –

Pravda.

Jistě ani obrazů písmen, kdyby se ukazovaly buď někde ve vodě nebo v zrcadle, dříve nepoznáme, dokud bychom nepoznali písmena sama, nýbrž obojí jest věc téhož umění a cviku?

Docela správně.

Nuže tedy, při bozích, právě tak – a to chci říci – ani my sami ani strážcové, jež máme tedy vychovávat, nebudeme dříve musicky vzděláni, dokud nebudeme poznávat jevy rozumnosti, mužnosti, uslechtilosti a povznesenosti a všechny jevy s tím příbuzné i na druhé straně jejich opaky, všude, kdekoli se vyskytují, a dokud nebudeme viděti těchto jevů samých i jejich obrazů ve všem, v čem jsou obsaženy, a ani v malém, ani ve velkém jich nebudeme zlehčovat, nýbrž budeme je pokládati za věc tělohož umění a cviku.

Zcela nutně.

Nuže, jestliže se u někoho stýkají krásné vlastnosti duše a shodné s nimi i souhlasné vlastnosti vnější, mající tentýž ráz, nebyla by to nejkrásnější podívána pro člověka, kterému by bylo možno na to se dívat?

Ba jistě.

A co jest nejkrásnější, zasluhuje ovšem nejvíce lásky?

Jak by ne?

Ty lidi tedy, kteří jsou v největší míře takoví, bude musický člověk milovati, ale v kom by nebylo souzvuku, toho nebude milovati.

Nebude, děl Glaukón, jestliže by se onomu čeho nedostávalo po stránce duševní; pakli by však měl nějaký nedostatek co do těla, snese to a přesto ho bude míti rád.

Rozumím, děl jsem já; ty máš nebo jsi měl takovou lásku, a souhlasím s tebou. Než řekni mi tohle: má něco společného rozumnost a nezřízená rozkoš?

Jak by to bylo možno, když přece zbavuje smyslů neméně než bolest?

Což s ostatními druhy ctnosti?

Nikoli.

A co se zpupnosti a nevázanosti?

Zcela jistě.

A můžeš jmenovati nějakou větší a prudší rozkoš nad rozkoš pohlavní?

Nemohu, odpověděj, a také ne šilenější.

Pravá láska však záleží v tom, že člověk rozumně a musicky miluje uměřené a krásné?
To jistě.

Nesmí tedy přistupovati k pravé lásce nic šíleného ani příbuzného nevázanosti?⁷⁷
Ne, nesmí.

Nesmí tedy k ní přistupovati tato rozkoš a nesmějí míti v této rozkoši účast milující a milované, jestliže pravou láskou milují a jsou milováni.

Jistě ne, bůh ví, Sókratě, ta tam nesmí přistupovati.

Dáš tedy, jak se podobá, v obci, kterou zakládáme, zákon, že milující smí svého miláčka tak líbat i tak se k němu chovati i dotýkati se ho jako otec syna, a to ve prospěch mravního krásna, a když by si získal jeho souhlas; ostatně že musí každý s tím, o koho by se ucházel, obcovati tak, aby se nikdy nezdálo, že jeho styky zacházejí dále, sice jej stihne hana, že nemá smyslu pro nás a krásu.

Tak jest.

Nuže tedy, řekl jsem, zdalipak se ti nezdá, že náš hovor o musickém vzdělání jest u konce? Aspoň se skončil, kde se koněti má; neboť zajisté všechna musická činnost má se koněti v milování krásy.

Souhlasím.

13. Vedle vzdělání musického je třeba jinochy vzdělávati v gymnastice.

Ano.

Tu pak jest třeba, aby i po této stránce byli řádně cvičeni od samého mládí po celý život. Má se to, jak myslím, asi takto; ale uvažuj i sám. Mně se totiž nezdá, že které tělo jest zdárné, že to svou vlastní dokonalostí činí duši dobrou, nýbrž naopak, že dobrá duše svou dokonalostí činí tělo co možná nejlepším. Jakého ty jsi mínění?

I mně se tak zdá.

Jestliže bychom tedy náležitě vzdělali ducha a pak mu odevzdali, aby vedl podobnou správu stránky tělesné, přičemž my

e bychom stanovili jenom obrysy, abychom nemuseli rozvláčně mluvit, čímli bychom tak správně?

Ovšemže.

Tu pak jsme řekli, že strážcové se musí zdržovatí opilství; neboť snad každému spíše než strážci jest dovoleno se opítí, že ani neví, kde jest.

Ano, bylo by směšné, aby strážce potřeboval sám pro sebe strážce.

A dále, co jest s pokrmy? Ti mužové jsou zajisté zápasníky, a to největšího zápasu. Či ne?

Ano.

Nuže, byl by snad pro ně vhodný způsob života našich nynějších cvičenců?

Snad ano.

Ale ten jest velmi spavý a co se týče zdraví choulostivý. Či nevidíš, že tyto cvičenci prospí celý život, a jestliže se jen maličko uchýlí od předepsaného způsobu života, že upadají do velkých a těžkých nemocí?

To vidím.

Vojenským zápasníkům jest tedy potřebí nějakého vhodnějšího cvičení, neboť musí býti bdělí jako psi a co nejbystřejší viděti a slyšeti, a protože jsou na výpravách vydáni mnohým zmčnám vody a vůbec potravy i veder a mrazů, nesmějí býti zdraví choulostivého.

To jest viděti.

Nuže nebyla by tedy nejlepší gymnastika jaksi sestrou jednoduché músiky, kterou jsme právě probírali o něco málo výše?

Jak to myslíš?

Také dobrý tělocvik jest asi jednoduchý a zejména tělocvik válečníků.

Jak to?

Již u Homéra, děl jsem, možno se poučiti o něčem podobném. Jestli víš, že v poli při hostinách heróů nečastuje jich ani rybami, ačkoliv jsou u samého moře na břehu Hellespontu, ani vařeným masem, nýbrž toliko pečeným, jež si ovšem mohou vojáci nejsná-

ze opatřiti; neboť takřka všude jest pohodlnější užívati přímo samého ohně než nositi s sebou nádoby.

Ba věru.

Ani pochutin, pokud vím, Homér nikdy nepřipomíná. Či nevědí to i ostatní cvičenci, že tělo, které chce býti při síle, musí se všech takových věcí zdržovati?

Ano, a dobře že to vědí a zdržují se toho.

Patrně tedy nechválíš, příteli, stolu syrakúskeho a sicilské rozmanitosti lahůdek,⁷⁸ jestliže se ti zdá, že tohle jest dobře.

Myslím, že ne.

Odsuzuješ tedy také to, aby korintské děvče bylo milenkou mužům, jejichž tělo má býti při síle?

Docela jistě.

Jistě tedy i pověstný požitek attického pečiva?

Nutně.

Ano, neboť vškeren takovýto způsob výživy a života mohli bychom, myslím, správně srovnávati s hudební skladbou a písní, složenou s užitím všech harmonií a ve všech rytmech.

Jak by ne?

Nuže tam se nám rodila z rozmanitosti nevázanost, zde pak nemoc, kdežto músiická jednoduchost músiky působí v duších rozumnost, jednoduchost gymnastiky v tělech zdraví, pravda?

Jistá pravda.

Jestliže však jest v obci plno nevázanosti a nemocí, zdaž se

neotvírají ve velkém množství soudní síně a nemocnice? A nestává-li se, že tu nabývá vážnosti sudičství a lékařství, když se jim i mnozí svobodní občané úsilně zabývají?

Jak jinak?

14. Jistě nenalezneš v obci žádného většího důkazu o špatném a nedůstojném vychování, než je-li tam potřebí dovedných lékařů a soudců nejen obyčejnému lidu a ručním dělníkům, nýbrž i těm, kteří si chlubně osobují vyšší vzdělání. Či nezdá se ti hanbou a velikým důkazem nevzdělanosti, jestliže kdo jest nucen užívati práva dodávaného od jiných, jakožto pánů a rozhodčích, a vlastní zásoba mu nestačí?

To jest věru největší hanba.

Zdá se ti snad, že jest to větší hanba než to, když někdo nejen že stráví většinu svého života na soudech jako žalovaný a žalobce, nýbrž z nedostatku vkusu se ještě chlubit tím, že se dobře vyzná v oboru bezpráví a že dovede se zatáčetí všemi zatáčkami a s užitím všech skulin jako had se vykroutiti, aby ušel trestu? a to všechno dělá pro věci malicherné a bezvýznamné, nevěda, oč jest krásnější a lepší zaříditi si života tak, aby člověk nikdy nepotřeboval podřimujícího soudece.

Ne, to jest ještě větší hanba než ono.

Lékařského umění potřebovati nikoli snad jen při poranění nebo vypuknou-li některé nemoci, které přináší roční počasi, nýbrž od nečinnosti a vyličeného způsobu života býti plin vlhkosti a plynů jako močál a pak volati umné syny Asklepiovy, aby dávali takovým nemocem jména „koliky“ a „katary“ – to se ti nezdá ohavné?

Ba věru, to jsou opravdu nová a podivná jména nemoci.

Takových, myslím, za Asklepia nebylo. Soudím tak z toho, že jeho synové před Trójou nepokárali služby, která nasykala do praměnského vína hodně ječné mouky, nastrouhala do toho sýra, což přece podle obecného mínění způsobuje záněty, a dala to poraněnému Eurypylovi pít; ani se nehoršili na Patrokla, jenž ho léčil.⁷⁹

A to jest přece velmi podivný nápoj pro člověka v takovém stavu.

Nikoli, povázíš-li, že Asklepiovci dřive neužívali tohoto dnešního léčení, které nemocí přímo pěstuje, a to, jak se praví, dokud nevystoupil Hérodikos.⁸⁰ Avšak Hérodikos, jenž byl učitelem tělocviků a byl stížen trvalou churavostí, smislil gymnastiku s lékářstvím a potrápil nejprve a nejvíce sebe, potom později ještě mnoho jiných.

Jak to?

Tím, že si připravil dlouhé umírání. Neboť stopuje svou nemoc, jež byla smrtelná, nebyl s to, aby si pomohl ke zdraví, přitom však nemoha dělati nic jiného, po celý život jen se léčil. Každá odchylka od zvyklého způsobu života byla pro něho utpením, a tak nemoha pro svou nemoc dlouho umřítí došel až do stáří.

Krásnou to tedy odměnu vzal za své umění.

Jaké zasloužil ten, který nevěděl, že Asklepios neukázal svým potomkům tohoto způsobu léčení ne proto, že by ho byl neznal nebo neměl v něm zkušenosti, nýbrž protože věděl, že všichni, kdo žijí v dobrých ústavních poměrech, každý má v obci příkazán nějaký úkol, ježž nutno konati, a že nikdo nemá kdy, aby po celý život stonal a dával se léčiti. Jest k smíchu, že my tuhle věc u dělné třídy pozorujeme, ale u boháčů a lidí navenek šťastných nepozorujeme.

Jak to?

15. Stůně-li tesař, děl jsem, žádá od lékaře léku, aby po užití nemoc dávením vyvrhl nebo se jí zbavil průjmem, nebo se podrobí pálení nebo řezu; pakli by mu však někdo předpisoval dlouhé léčení a dával kolem hlavy obaly a tak dále, hned řekne, že nemá kdy stonati a že mu takový život není nic platen, mysliti jen na svou nemoc a zanedbávati svého povolání. A potom dá takovému lékaři sbohem, vrátí se k obvyklému způsobu života, a uzdraví-li se, žije, konaje dále své povinnosti; pakli však jeho tělo není dost silné, aby to sneslo, zemře a má po trápení.

Takovému člověku arci sluší takto se chovati k umění lékařskému.

To proto, tázal jsem se, že měl jistou práci, bez jejížhož vykonávání by mu nic nebylo platno žiti?

Patrně.

Ale boháč, soudíme, nemá před sebou žádně takové práce, aby mu život pozbyl významu, kdyby byl nucen se jí zdržovati.

Vskutku ne, aspoň se tak říká.

Ano, ale pak neslyšís Fókylida,⁸¹ jak praví, že jakmile má člověk z čeho žiti, hned má pěstovati ctnost.

Ba myslím, že ještě dřive.

O tom se s ním nesudíme, nýbrž objasněme sami sobě, zda jest to opravdu povinnost bohatého a zda nemá smyslu život toho, kdo jí zanedbává, či jest tomu s umělým pěstováním nemoci tak, že při tesařství a ostatních řemeslech jest překážkou a odvrací mysl, ale příkazu Fókylidovu nijak nepřekážá.

Bůh ví ano; snad ze všeho nejvíce tu překáží ona přílišná péče o tělo, zacházející dále než tělocvik; neboť jest na obtíž jak při hospodářství, tak při vojenské službě i při úřadech doma v městě.

Co však nejhoršího, má nepříznivý vliv i na jakékoli učení, přemýšlení a soustřeďování mysli, protože se ustavičně bojí jakýchsi těžkostí hlavy a závratí a vytýká, že to jest následek filosofování, takže kdekoli se tímto způsobem ctnost pěstuje a zkouší, všude jest ona péče o tělo na překážku; neboť působí, že člověk se ustavičně cítí nemocen a nikdy neustává naříkati na tělo.

Pravděpodobně.

Nuže tedy, musíme si mysliti, že také Asklépios, vycházejce od tohoto poznání, přihlížel jen k těm lidem, kteří jsou od přírody i způsobem života sice těla zdravého, ale chovají v sobě nějaký určitý neduh. Pro takové lidi a pro takový stav zavedl nauku lékařskou a vypuzuje jejich nemoci léky a řezáním nařizoval obvyklý způsob života, aby neškodil obecnému prospěchu; ale pokud šlo o tělo nemocí skrz na skrz prosáklé, tu se nepokoušel léčením po kapkách jim ubíratí a přidávatí, aby tak člověku připravil dlouhý a bídný život a aby z nich vypěstil pravděpodobně také takové potomstvo, nýbrž kdo není schopen žítí v stanoveném okruhu, o tom soudil, že nesmí býti léčen, protože ani sám sobě, ani obci není užitečný.

Dobry politik byl podle tvé řeči Asklépios.

Jak viděti, děl jsem; a že byl takový, vidíš, že i jeho synové se ukázali u Tróje v boji statečnými a užívali léčení tak, jak já pravím. Či se nepamatuješ, že i Menelaovi z rány, kterou mu způsobil Pandaros,

*nejprve vysáli krev a pak hojivým natřeli lékem.*⁵²

ale co by měl potom buď pítí nebo jístí, nenařizovali právě tak jako ani Eurypylovi, myslíce, že ty léky postačí, aby uzdravily muže, kteří byli před poraněním zdraví a žili střídavým způsobem, i když v uvedeném případě pili známou silnou směs; ale o člověku od přírody nemocném a nevázaném soudili, že ani jemu samému, ani ostatním neprosplívá, aby žil; pro takové lidi že nesmí býti

jejich umění a že nemají býti léčení, ani kdyby byli bohatší než sám Midas.⁸³

Velmi rozumnými líčíš syny Asklépiovy.

16. Jak sluší se a patří, děl jsem; ačkoli básníci tragédií i Pin-daros nevěřice nám praví, že Asklépios byl sice syn Apollónův, avšak že se dal zlatem svěsti k tomu, aby vyléčil boháče, určeného již k smrti, začez prý byl bleskem zabit. My však podle toho, co bylo řečeno, nebudeme jim věřiti obojí najednou, nýbrž řekneme, že byl-li syn boží, nebyl sprostě zističný, pakli byl sprostě zističný, nebyl syn boží.

To jest zcela správně, děl Glaukón. Ale co soudíš o tomhle, Sókrate: není třeba, aby byli v obci dobří lékaři? To by byli asi nejspíše takoví, kteří ošetřovali co největší počet zdravých a co největší počet nemocných; a právě tak nejlepšími soudci by byli zase ti, kteří mají zkušenosti s nejrozmanitějšími povahami.

Ba jistě, myslím, že jest třeba dobrých. Ale víš, které pokládám za takové?

Jestliže mi to řekneš.

Nuže, pokusim se o to; ale ty jsi spojil v jedné otázce věci vespolek nepodobné.

Jak to?

Lékaři arci by nabyli největší dovednosti, kdyby hned z mládi vedle odborného učení teoretického přišli do styku s největším počtem těl co nejvíce ne-duživých a sami prostonali všechny nemoci a vůbec byli nevalného zdraví. Neboť neléčí těla tělem – tu by totiž jejich těla vůbec nesměla býti špatná, ani se takovými státi –, nýbrž léčí tělo duší, jež nesmí se státi nebo býti špatná, má-li něco dobře léčiti.

Pravda.

Ale soudece, příteli, spravuje duši jiného svou duší a ta nesmí

být z mládi vychována mezi špatnými dušemi, přijíti s nimi do styku a sama projíti drahou všech zločinů, takže by bysíte sama podle sebe soudila o zločinech ostatních lidí, jako jest tomu u nemoci tělesných; než musí zůstatí v mládi nezkoušena špatných mravů a jimi nedotčena, má-li býti krásná a dobrá a zdravě rozsu-zovatí právo. Proto také úspěchtilí lidé jevívají se v mládi prosto-

duchými a snadno přístupnými klamům lidí nespravedlivých, poněvadž nemají sami v sobě příkladů podobných stavů jako špatní.

Ba vskutku, to se s nimi velkou měrou stává.

Proto má být dobrý soudce ne mladý, nýbrž starý a teprve v pozdním věku se naučiti, co jest to nespravedlnost, a to ne z pozorování své vlastní nespravedlnosti, obsažené ve vlastní duši, nýbrž tak, že by ze styku s cizí nespravedlností v cizích duších za dlouhý čas vypořádal podstatu toho zla cestou myšlení, ne z vlastní zkušenosti.

To by ovšem byl, jak se podobá, nejdokonalejší soudce.

A dobrý, děl jsem, nač ty ses ptal; neboť kdo má dobrou duši, jest dobrý. Ale onen obratný a všude zlo věřící člověk, který spáchal sám mnoho bezpráví a pokládá se za obratného a moudrého, jeví se sice chytrým, kdykoli jest ve styku s lidmi sobě podobnými, ježto se dovede míti dobře na pozor, pohlížeje na příklady ve svém nitru; kdykoli však se přiblíží k lidem dobrým a starším, jeví se naopak zpozdilem, jsa neváš nedůvěřivý a neznalý zdravého mravu, poněvadž v sobě nemá příkladu něčeho takového. Poněvadž však se stýká častěji se špatnými než s dobrými, zdá se sobě i ostatním spíše moudrým než nevzdělaným.

Docela pravda.

17. Nesmíme tedy hledati dobrého a moudrého soudce v takovémto člověku, nýbrž v tom prvním; neboť špatnost nikdy nedovede poznati ctnost a sebe samu, ale ctnost při vzdělání vrozené povahy nabude časem vědění jak sama o sobě, tak zároveň i o špatnosti. Moudrým se tedy stává podle mého zdání tento a ne špatný.

I mně se tak zdá.

Nuže tedy, zařídíš patně v obci i takové lékařství, jak jsme o něm mluvili, ve spojení s takovýmto soudnictvím; ta umění budou ti ošetrovati občany, kteří mají v základě zdraví těla i zdravé duše, avšak lidé nezdravé, pokud jsou nezdraví tělesně, nechají zemřít, ty pak, kteří mají duši v základě špatnou a nezhojitelnou, sami usmrtí.

Tak aspoň se to ukázalo býti nejlepší, jak pro nemocné samy, tak pro obec.

A mladí muži, jak patrně, se uchrání, aby nevyhledávali pomoci umění soudního, když budou pěstovati onu jednoduchou hudbu, která podle naší řeči vštěpuje rozumnost.

Ovšemžé.

Nuže zdaleka nelze mysliti, že músiický muž sleduje po týchž stopách gymnastiku, zmocní se jí, bude-li chtíti, tak, že vůbec nebude potřebovati lékařství, leda v nutných případech?

Myslím, že ano.

Tělesná cvičení sama i námahy bude tedy podstupovati více se zřením na vznětlivou stránku své přirozenosti a se snahou ji probuditi než pro tělesnou sílu a nebude jako ostatní zápasníci jisti určité pokrmu a prováděti určité výkony pro zesílení.

Docela správně.

Nuže tedy, Glaukóne, ti, kteří stanoví músiiku a gymnastiku výchovnými prostředky, mají asi jiný účel, než jak se někteří domnívají, aby totiž touto pěstovali tělo, onou duši.

A co?

Podle všeho se zdá, děl jsem, že obojí stanoví hlavně kvůli duši.

Jak to?

Nepozoruješ, jaká jest duševní stránka těch, kteří se po celý život zabývají jen tělocvikem a o músiické umění ani nezavadí? Anebo zase kteří žijí opačným způsobem?

Nač při tom myslíš?

Na hrubost a drsnost, a z druhé strany na změkčilost a klidnost. Ano, pozoruji; ti, kteří se oddávají výhradně tělocviku, stávají se nad míru hrubšími, kteří však umění músiickému, změkčilejšími, než jak jim sluší.

A pramenem hrubosti jest jistě vznětlivá stránka přirozenosti; ta by při správném pěstování mohla býti statečná, ale nad míru přepjata stává se, jak lze čekati, drsnou a příkrou.

Zdá se mi tak.

A co klidnost? Tu má asi ta část přirozenosti, která jest milovná moudrosti; a je-li této příliš povoleno, stává se nad míru měkkou, pakli však jest dobře vypěstována, jest klidná a mírná. Tak jest.

Tvrdíme pak, že strážci musí mít obě tyto stránky přirozenosti.

Ano, musí.

Nuže tedy, musí být obě mezi sebou v harmonickém souladu?

Jak by ne?

A kdo jest harmonický, toho duše jest uměřená a statečná?

Ovšem.

Kdo pak neharmonický, zbábělá a hrubá?

Jistě.

18. Když tedy někdo se poddá hudbě, aby ukolébávala jeho duši a vlévala do ní ušima jako nálevkou ony sladké, něžné a zálozpěvné harmonie, a pak prožije celý život pod vlivem té hudby v pláči a plesání, ten, měl-li v sobě nějaký cit vznětlivosti, zprvu jej změkčí, jako se měkkí železo, a učiní užitečným z neuzitečného a tvrdého; když však nepřestává a stále naň tím kouzlem působí, konečně jej docela roztavuje a rozpouští, až si odtaví vznětlivost a vyřeže jako svaly ze své duše a učiní ji „změkčilým bojovníkem“.⁸⁴

Ba ovšem.

A jestliže kdo dostane hned od narození duši nevznětlivou, provede tuto změnu brzy; pakli však vznětlivou, vznětlivost zeslabí a učiní ji přecitlivělou, takže se dává malíčkosťmi rychle vydráždit a zase rychle hasne. Taková lidé se stanou místo vznětlivosti prehlivými a zlostnými, plnými nevrlosti.

Docela jistě.

A dále, což jestliže někdo zase vynakládá mnoho práce na tělocvik a dobře se krmí, o hudbu však a filosofii ani nezavadí? Tu jistě, prospívá na těle, zprvu se napíná hrdostí i vznětlivostí a překonává zmužilostí sám sebe.

Jistě.

Ale co když nic jiného nedělá a nijak nevyhledává styků s Músou? Tu zajisté, i kdyby byla bývala v jeho duši nějaká touha po poznání, když takto neokouší žádné nauky ani žádné zkoumání, ani není účastna vědecké rozpravy, ani ostatní músičké činnosti, slabne, hluchne i slepne, protože není probouzena ani živěna, ani její dojmy nejsou třibeny.

Tak jest.

Takový člověk se vskutku stává nepřitelem vědy a nevzdělánem; jeho zbrani není již nikdy přesvědčování rozumovými důvody, nýbrž domáhá se všeho na každém násilím a divokostí jako zvíře a žije v nevědomosti a zvrácenosti, bez rytmu a půvabu.

Docela tak se to má.

Řekl bych tedy, že pravděpodobně pro tyto dvě věci nějaký bůh dal lidem ta dvě umění, músičku a gymnastiku, pro vznětlivost a lásku k moudrosti, nikoli pro duši a tělo, leda jen nepřimě, nýbrž pro ony dvě struny naší duše, aby byly náležitým napínáním a popouštěním uvcedeny do vespolného souladu.

Ano, podobá se.

Kdo tedy nejlépe směřuje tělocvik s uměním músičkým a v nejpřesnějších dávkách je podává duši, o tom bychom všim právem řekli, že jest dokonale músičký člověk a má nejlepší smysl pro harmonii, daleko více, než kdo ladi skutečné struny.

A to právem, Sókratě.

Nuže zdalipak nebude i nám v naší obci vždy potřeba nějakého takového správce, má-li ústava zůstatí uchována?

Ovšemže ho bude co nejvíce potřebl.

19. To by asi byly zásady vzdělání a výchovy. Neboť k čemu probírájí jejich taneční reje, honby a lovy, zápasy gymnické a koňské dostihy? Jest asi jisté patrnó, že se tyto věci musí s nimi shodovati a není již těžko je určití.

Snad již to není těžké.

Dobrá, řekl jsem; co však bychom dále měli probíráti? Ne to, kdo ze strážců povede správu a kdo bude poslouchati?

Ovšem.

Nuže, není-li patrnó, že správcové musí býti starší a spravovaní mladší?

Patrnó.

A že to musí býti nejlepší z nich?

I to.

Kdo jsou ti nejlepší? Například nejlepší z rolníků, neosvěděují-li se nejlepšími odborníky v rolnictví?

Ano.

Nyní pak, když to mají být nejlepší ze strážců, nemají to být nejlepší odborníci v sířezení obce?

Ano.

Nuže to zajisté předpokládá, aby tomu rozuměli, byli silní a také měli zájem o obec?

d

Tak jest.

Každý pak má největší zájem o to, co má rád.

Nutně.

Avšak nejraději má jistě to, čemu podle jeho mínění prospívají tytéž věci jako jemu samému a čeho zdar má následkem i jeho zdar vlastní, a naopak.

Tak jest.

Jest tedy vybrati ze všech ostatních strážců takové muže, u kterých by se našemu pozorování jevílo, že nejvíce a s veškerou horlivostí dělají po celý život to, cokoli uznají obci za prospěšné, kdežto něčeho opačného by se žádným způsobem nedopustili.

Ano, to jsou ti praví.

Myslím pak, že je musíme pozorovati v každém věku, jsou-li dobřími strážci této zasedy a zdali se nedají přiměti ani mámením ani násilím k tomu, aby zapomínali a odkládali názor, že se má dělati to, co jest pro obec nejlepší.

Jaké odkládání to myslíš?

Povím ti to. Podle mého zdání představa odchází z vědomí buď úmyslně, nebo neúmyslně, úmyslně nepravdivé mínění člověka, který nabyl lepšího poznání, neúmyslně pak každé mínění pravdivé.

Co se týče úmyslného odcházení, tomu rozumím, ale o neúmyslném potřebuji poučení.

Jakže? Nesoudíš i ty, že dobrého bývají lidé zbavování proti své vůli, zlého však se zbavují úmyslně? Či není být zbaven pravdy zlo, pravdu však mít dobro? Či nezdá se ti, že představiteli si to, co jest, jest míti pravdu?

Ovšem, odpověděl Glaukón, to mluvíš správně, i mně se zdá, že lidé jen proti své vůli bývají zbavování pravdivého mínění.

Nuže, to se jim zajisté stává tak, že jsou buď okradeni nebo omámeni nebo znásilnění?

b

Ani teď tomu nerozumím.

Podle všeho mluvím tuze vysokým slohem básnickým. Okradenými tedy míním ty, kteří se dají přemluvením přivésti k jinému mínění, a ty, kteří zapomínají, protože jedny nepozorovaně obírá čas, druhé řeč; teď snad již rozumíš?

Ano.

Znásilněnými pak míním ty, které buď nějaké utrpení nebo bolest přinutí změnití své mínění.

I tomu jsem porozuměl a máš pravdu.

Omámenými pak bys, myslím, nazval i ty lakové lidi, kteří změni mínění buď očarování jsouce rozkoši, nebo že se ze strachu něčeho zaleknou.

Ano, podobá se, že všechno, co podvádí, užívá mámení.

20. Jak jsem tedy právě řekl, třeba hledati, kdo jsou nejlepšími strážci svého přesvědčení, toho přesvědčení, že jest jejich povinnost konati to, cokoli by kdy pokládali za nejlepší pro obec. Způsob toho hledání jest ten, že se jim hned z mládí předkládají věci, při kterých by člověk na to nejsnáze zapomínal a dal se oklamati; kdo má dobrou paměť a koho lze těžko oklamati, ten má být vybrán, kdo ne, vyloučen. Pravda?

Ano.

Dále pak jest jim ukládati i námahy a bolesti i zápasy, při nichž třeba přihlížeti k těmž.

Správně.

Nuže, děl jsem, jistě i v třetím druhu, v mámení, třeba s nimi učiniti zkoušku a dívati se – jako vodíme hříbata do hmotu a hlu- ku a pozorujeme, jsou-li lekává, tak musíme mladé muže uváděti do nějakých hrůz, a pak zase naopak vrhati do rozkoší, zkoušejíce je mnohem více než zlato v ohni –, dívati se, zdali se mladý muž jeví silným proti mámení a ve všem zachovává svou ladnost, jsa dobrým strážcem sebe samého i músickeho umění, kterému se učil, a osvědčuje ve všech zkouškách svůj dobrý rytmus a harmonii: takový muž byl by jistě nejprospěšnější jak sobě, tak obci. A kdo by ve věku dětském, jinošském i mužném byl vždy takto vyzkoušen a čí ryzost by byla dokázána, toho jest ustanovovati správcem obce a strážcem a pocty mu vzdávati zaživa i po smrti

414

tak, že by se mu dostávalo nejčestnějších vyznamenání jak způsobem pohřbu, tak i ostatním uctěním jeho památky; kdo však není takový, ten budí vyloučen. Takto asi, Glaukóne, si představují výběr a ustanovování správců a strážců, pokud jde o hlavní zásady, a ne o podrobné provedení.

I mně se to tak nějak zdá.

b Nebylo by tedy opravdu nejsprávnější nazývat tyto muže vlastními strážci jak vůči vnějším nepřátelům, tak vůči vnitřním přátelům, aby jedni nechtěli, druzí nemohli působiti zlo, kdežto mladé muže, které jsme dosud nazývali strážci,⁸⁵ nazývatí spojenčí a pomocníky strážců v jejich zásadách?

Zdá se mi tak.

21. Ale co si nyní počítí s těmi nezbytnými nepravdami, o nichž jsme výše mluvili,⁸⁶ abychom kterou jednou uslechtilou smyšlenkou přemluvili nejraději samy vládcé, pakli ne, ostatní občany?

Kterou to?

Není to nic nového, děl jsem, nýbrž cosi foinického, co se dříve stalo již na mnoha místech, jak vypravují básníci a docházejí v tom víry, co však se za našich dob nestalo, a nevím, mohlo-li by se státi,⁸⁷ aby tomu někdo uvěřil, jest potřebí velkého umění řeči.

S jakými rozpaky o tom mluvíš!

Uvidíš, až to povím, že jsem se vším právem rozpakoval.

Jen mluv a neboj se.

d Nuže povím to – ačkoli nevím, odkud k tomu vzítí odvahu a slov – a pokusím se přesvědčovati nejprve samy správce a vojiny a potom i ostatní občany, že všechna naše výchovná a vzdělávací činnost, to všechno že se jim jen jako ve snách zdálo, jako by se v nich a s nimi dělo, ve skutečnosti však že byli tehdy dole v nitru země a tam byli oni sami vytvářeni a pěstováni i vyráběny jejich zbraně a ostatní nářadí. Když pak byli úplně hotovi, země, jejich matka, je vydala, a proto jest nyní jejich povinnost starati se o zemi, ve které žijí, jako o svou matku a životelku a hájiti jí, jestliže by někdo proti ní šel, a k ostatním občanům se chovati jako k bratrům a synům země.

Ne nadarmo ses dlouho ostýchchal pověděti tu lež.

Zcela přirozeně; přesto však slyš i ostatek té báje. Jste zajisté arcí všichni v obci bratry – tak jim řekneme ve svém vypravování –, ale bůh, když vás vytvářel, přimísil těm z vás, kteří jsou schopni k vládě, při jejich vzniku zlato, a proto jsou nejvzácnější; těm, kdo jsou pomocníky, stříbro; železo pak a měď rolníkům a ostatním dělníkům. Poněvadž tedy všichni jste z téhož rodu,

ačkoli povětšinou budete ploditi potomstvo sobě samým rovné, přece se někdy může naroditi z plemene zlatého plémě stříbrné a ze stříbrného zlaté a podobně i všechna jiná jedno z druhého. Správcům pak především a nejdůležitěji prikazuje bůh, aby ničeho nebyli tak dobrými strážci a ničeho tak usilovně nestřežili jako svých potomků, který z těchto prvků mají ve svých duších přimíšen, a jestliže se stane, že jejich potomek by v sobě měl něco mědi nebo stříbra, aby se žádným způsobem nad ním nesmilovávali, nýbrž určili mu postavení příslušné jeho přirozenosti a sesadili jej mezi řemeslníky nebo mezi rolníky, a jestliže by se zase naopak z těchto narodil někdo s příměsí zlata nebo stříbra, aby takové počtli a povýšili jednak mezi správce, jednak mezi pomocníky, poněvadž jest věštba, že tehdy obec zahyne, až ji bude střežit železný strážce nebo měděný.⁸⁸ Nuže, zniáš nějaký prostředek, jak by uvěřili této báji?

d Nikoli, aspoň ne pokud jde o tyto první občany samy; jistě však, aby tomu uvěřili jejich synové a potomci a ostatní lidé pozdější.

e Ale i to by mělo dobrý účinek na to, aby více dbali o obec i o sebe navzájem; chápu totiž přibližně, co myslíš.

22. A tomu bude tak, jak s tím naloží hlas lidu; my však, vyzbrojice tyto syny země, vyvedme je ven s vládci v čele. Až přijdou, ať se podívají, kde by bylo v obci nejvhodnější místo pro tábor, odkud by mohli jednak domácí obyvatelé co nejsnáze udržeti na uzdě, kdyby někdo nechtěl poslouchati zákonů, jednak odražeti útoky vnější, kdyby přicházel nepřítel jako vlk na stádo; až pak se utáboří a vykonají potřebné oběti, ať si upraví, kde by spali. Či jak?

Ano, tak.

Jistě takovým způsobem, aby byli v zimě chráněni a také v létě aby jim to vyhovovalo.

Jak by ne? Neboť mluvíš patrně o přibýtcích.

Ano, děl jsem já, ale o vojenských, ne o peněžnických.

Jaký tu zase rozdíl máš na mysli mezi tímto a oním?

416 Pokusím se ti to říci. Pro pastýře jest jistě nejhorší ze všeho věc a nejhanebnější mítí za pomocníky u stád takové psy a takovým způsobem je chovati, že by z nevázanosti nebo hladu nebo vůbec z nějakého špatného návyku tyto psi sami začali škoditi stádům a na místě psů stali se podobnými vlkům.

To by bylo zlé, pravil; jak by ne?

b Nuže tedy, není třeba býti vším způsobem na stráž, aby naši pomocníci, spoléhajíce na svou větší sílu, nám neučinili něco takového proti občanům, aby se místo dobromyslných spoločovníků nestali podobnými surovým pánům?

Ano, třeba býti na stráži.

Nuže, nebyli by opatření proti tomu nejlepší ochranou tím, jestliže jsou vpravdě dobře vychováni?

Než to zajisté jsou.

A já jsem řekl: To nesluší tak zcela určitě tvrditi, milý Glaukóne; ale to sluší, co jsme právě řekli, že se jim musí dostati správného vychování, jaké vůbec jest, mají-li mítí nejdůležitější podmínku k tomu, aby byli mírní sami k sobě i k těm, kteří jsou od nich střeženi.

Správně.

Vedle tohoto vzdělání, jak by řekl každý rozumný člověk, musí jim býti opatřena i taková obydlí a jiné statky, které by jim ani nepřekážely býti co nejlepšími strážci, ani jich nepobádaly dopouštěti se zlého na ostatních občanech.

A to řekne pravdu.

Viz tedy, pravil jsem já, zda mají asi takovýmto způsobem žíti a bydleti, chtějí-li takoví býti. Předně ať žádný nemá žádného jmění soukromého, leda co jest nejnnutnější; potom ať žádný nemá takového bytu a hospodářských místností, kam by nemohl vejíti každý, kdo by chtěl. Co se týče životních potřeb, pokud jsou nezbytné střídmým a statečným bojovníkům, ať je dostávají v ur-

e číté výměře od ostatních občanů jako mzdu za strážní službu, a to na rok tolik, že by jim ani nepřebývalo, ani že by neměli málo; ať chodí ke společnému stolu a žijí pospolitě jako v poli. Co se týče zlata a stříbra, ať se jim řekne, že mají stále ve své duši božské zlato a stříbro od bohů dané a nepotřebují dále žádného lidského; že by byl hřích poskvrňovati onen majetek směřováním s majetkem lidského zlata, protože mnoho bezbožností lpí na světském kovu, kdežto jejich kov jest čistý; naopak jim jediným z obyvatelstva obce není dovoleno obíratí se zlatem a stříbrem, ani se ho dotýkati, ani býti s ním pod jednou střechou, ani se jim ověšovati, ani píti ze stříbra nebo zlata. A takto by jednak sami sebe uchovávali od zkázy, jednak by uchovávali od zkázy obec. Jakmile však budou mítí sami svou vlastní půdu, své domy i peníze, budou místo strážců hospodáři a rolníky, ostatním občanům se stanou místo spojenců nepřátelskými pány, po celý život budou jen nenáviděti a nástrahy činiti, zatímco jiní budou nenáviděti jich a jim

417

b nástrahy činiti, a daleko více a silněji budou se báti nepřátel vnitřních než zevnějších, až pak se posléze octnou sami i ostatní občanstvo na pokrajích záhuby. Hledíce tedy ke všem těmto důvodům, uznáme, že tak mají býti zařízena obydlí i ostatní potřeby strážců, a učiníme to zákonem; či ne?

Ovšemže, řekl Glaukon.